

หน้า 2

รากฐานการก่อตัวของขบวนการนักศึกษาไทย

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่พลังของนักศึกษาประชาชนสามารถเอาชนะต่ออำนาจเผด็จการของรัฐบาลจอมได้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างมากมายที่ทำให้เกิดบรรยากาศประชาธิปไตยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน และการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น สามารถดำเนินไปได้อย่างกว้างขวาง ในระยะนี้ขบวนการนักศึกษา ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองที่มีบทบาทมากที่สุดและค้ำชู พัฒนาลักษณะทางการเมืองที่ท้าทายอำนาจรัฐสูงยิ่งขึ้น ในเนื้อหาของความคิดและ ในด้านการพัฒนาองค์การ ทางงาน โดยมีความมุ่งหมาย ไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองทั้งระบบ ความคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา ได้ก่อตัวขึ้นจากสภาพเงื่อนไข ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนโอกาสการได้รับรู้ถึงการเติบโตทางภูมิปัญญาที่ก้าวหน้า ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มของนักศึกษามาเป็นขบวนการและพัฒนา ไปสู่จุดที่ต่อต้านอำนาจรัฐมากที่สุด ทั้งนี้ มีนัยการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นองค์การทางการเมืองที่ผิดกฎหมาย จากนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงการคลี่คลายทางความคิด และพลังผลักดันของความคิดในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ไปกำหนดบทบาทของขบวนการนักศึกษาได้ชัดเจนขึ้น จำเป็นต้องเข้าใจถึงปัจจัยสภาวะแวดล้อมของนักศึกษาตั้งแต่วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งถือเป็นรากฐานที่ความคิดนั้นเกิดขึ้น และคลี่คลายเรื่อยมา ถึงจุดสุดท้ายของช่วงเวลาที่ทำการศึกษาคือเหตุการณ์ 6 ตุลาคมปัจจุบันที่สำคัญนั้น ได้แก่ สภาวะแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และบรรยากาศของการเคลื่อนไหวทางความคิดที่เกิดขึ้นในช่วงต่าง ๆ

เงื่อนไขทางการเมือง

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมาระบอบราชการเป็นสถาบันทางการเมืองเดียวที่มีความเข้มแข็งและมีอิทธิพลมากที่สุดทั้งในทางการเมืองและสังคม การก้าวเข้าสู่อำนาจทางการเมืองก็มักเป็นการทำโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ทางราชการทั้งสิ้น ตำแหน่งหน้าที่ราชการนี้รวมทั้งทางทหารและพลเรือน ทำให้สถาบันทางการเมืองเช่นระบบการเลือกตั้งรัฐสภา พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ไม่สามารถเป็นกลไกทางการเมืองที่จะฟื้นฟูพื้นฐานสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง แม้จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการทหารเนื่องจากคณะทหารเป็นกลุ่มข้าราชการที่ควบคุมทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญที่สุด คือกำลังคนและอาวุธ ทำให้ทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหารในกองทัพที่มีบทบาทต่อการเมืองไทย ในแง่ของการกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมาตลอด ในทันทีที่พิจารณาจากผู้ปกครองหรือฝ่ายบริหารประเทศ โดยเฉพาะตัวนายกรัฐมนตรีแล้ว จะพบว่าส่วนใหญ่ไม่ได้มาจากผู้ที่เป็นผู้แทนราษฎร นายกรัฐมนตรีที่สามารถดำรงตำแหน่งได้นาน มักจะมาจากทหารประจำการในกองทัพบก ส่วนที่เป็นพลเรือนเช่นนายดวง อภัยวงศ์ นายปรีดี พนมยงค์ นายทวี บุณยเกตุ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดังก็เป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงสั้น ๆ ซึ่งมักเป็นช่วงที่ทหารต้องหลุดจากวงการเมืองไปชั่วคราว เช่น กรณีสงครามโลกครั้งที่ 2 กรณีหลัง 14 ตุลาคม 2516 ดังจะเห็นได้จากตารางข้างล่างนี้ ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่า ระยะเวลาที่ทหารเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น ยาวนานกว่าช่วงที่พลเรือนเป็น

ตารางที่ 1 รายชื่อนายกรัฐมนตรีของไทยตั้งแต่ปี 2475 - 2519
แสดงจำนวนครั้งและระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง

คนที่	ชื่อนายกรัฐมนตรี	ประเภทข้าราชการ		จำนวนครั้งที่ ดำรงตำแหน่ง	ระยะเวลาที่ ดำรงตำแหน่ง
		ทหาร	พลเรือน		
1	พระยามโนปกรณนิติธาดา		X	3	11เดือน 23วัน
2	พันเอกพระพลพลพยุหเสนา	X		5	5ปี 5เดือน 21วัน
3	จอมพล ป. พิบูลสงคราม	X		8	14ปี 11เดือน 18วัน
4	นายดวง อภัยวงศ์		X	4	1ปี 6เดือน 17วัน
5	นายทวี บุญยเกษตร		X	1	17วัน
6	ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช		X	4	10เดือน 13วัน
7	นายปรีดี พนมยงค์		X	3	4เดือน 27วัน
8	พล.ร.ต. ถวัลย์ ช่างนาทาสวัสดิ์	X		2	1ปี 2เดือน 18วัน
9	นายพจน์ สารสิน		X	1	3เดือน 6วัน
10	จอมพลถนอม กิตติขจร	X		4	10ปี 6เดือน 29วัน
11	จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์	X		1	4ปี 9เดือน 28วัน
12	นายสัญญา ธรรมศักดิ์		X	2	1ปี 3เดือน 28วัน
13	ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช		X	1	9เดือน 29วัน

นอกจากนี้ยังไม่เคยปรากฏสักครั้งว่า นักการเมืองหรือพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้ง จะสามารถเข้าไปคุมกระทรวงกลาโหม¹ แม้ในยุคสมัยที่มีประชาธิปไตยเต็มที่เมื่อหลัง 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งจะเห็นได้ว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ สมัยที่ 1 ได้แก่ พล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์ รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์สมัยที่ 2 ได้แก่ พล.อ.อ.คราญ สุธานนท์ รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช (ปี 2518) ได้แก่ พล.อ.ทวิช เสนางค์ ณ อัยยา รัฐบาลม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แก่ พล.ด.ประมาธ อติเรกสาร รัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช (ปี 2519) สมัยที่ 1 ได้แก่ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา และพล.อ.ทวิช เสนางค์ ณ อัยยา สมัยที่ 2 ได้แก่ พล.ร.อ.สังัด ชลอรอยู่

จากการที่ข้าราชการทหารเข้ามามีบทบาทอย่างมากในทางการเมืองไทย เป็นผลทำให้ไม่สามารถพัฒนาระบอบประชาธิปไตยให้เข้มแข็งขึ้นได้ ในสภาพเช่นนี้การเข้าร่วมทางการเมืองของประชาชนมีขีดจำกัดมาก สถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ขาดความเข้มแข็ง ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ทหารชั้นนำในกองทัพไทยมีความเข้าใจลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตยในมุมแคบวากกับลักษณะทางความคิดแบบอนุรักษนิยมเป็นสาเหตุที่ทำให้ทหารประเมินค่าของประชาธิปไตยในแง่ลบตลอดมา ชัยอนันต์ สมทวนิช ได้อธิบายความเข้าใจในลักษณะการปกครองแบบมมแคบวากว่า :

. . . ได้แก่การสนับสนุนประชาธิปไตยแบบพิธีการ คือการสนับสนุน ให้มีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง และมีรัฐสภา แต่มีทัศนะว่า " การเมือง " ในระบอบ

1 ชัยอนันต์ สมทวนิช, การเมืองกับการบริหาร (กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 164.

2 ชัยอนันต์ สมทวนิช, "กองทัพไทย : ส่งเสริมหรือเหนี่ยวรั้งประชาธิปไตย" ใน 50 ปีบนเส้นทางประชาธิปไตย, กองบรรณาธิการเศรษฐศาสตร์การเมือง, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 94.

ประชาธิปไตยโดยจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะการปฏิบัติการของสมาชิกรัฐสภา ภายใน
รัฐสภา คณะทหารมีที่สนะ ในทางลบลดผลวัตรทางการเมืองที่นอกเหนือไปจาก
ขอบเขตดังกล่าว นั่นคือ ไม่ยอมรับในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มม็อบ
อิพลและกลุ่มพลประ โยชน์³

นอกจากนี้การที่ผู้นำทางทหารที่ขึ้นมาล้มบาทและอำนาจทางการเมืองนับตั้งแต่เกิดการรัฐประ-
หารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ปี 2490 ส่วนใหญ่เป็นนายทหารที่เป็นผลผลิตภายในที่ไม่ได้
ผ่านการศึกษามากจากโรงเรียนนายร้อยในประเทศตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นจอมพล ป. จอมพลสฤษดิ์
จอมพลถนอม จอมพลประภาส พล.อ.กฤษณ์ ซึ่งมีผลต่อการรับรู้ในเรื่องระบอบประชาธิปไตย
ของนายทหารเหล่านั้น

ดังนั้นหากพิจารณาถึงประวัติศาสตร์การเมืองไทยจะเห็นว่า การพัฒนาระบอบประชาธิปไตย
นับจากที่มีการสถาปนากองการปกครองในระบอบนี้แล้ว จะพบว่าปัญหาใหญ่เป็นอุปสรรคต่อการ
พัฒนา คือ การผูกขาดอำนาจทางการเมืองของผู้นำทหาร แม้ว่าภายในคณะราษฎรที่เป็นผู้ก่อการ
เปลี่ยนแปลงเมื่อ 2475 จะประกอบด้วยฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร แต่เนื่องจากฝ่ายทหารเป็น
ฝ่ายที่กุมกำลังคนและอาวุธทำให้ฝ่ายพลเรือนจำต้องยอมรับอำนาจของฝ่ายทหารดังจะ เห็น ได้จาก
เมื่อเกิดการกบฏบวรเดชที่ผู้นำทางทหารสมบูรณาญาสิทธิราช พยายามจะก่อการกบฏต่อฝ่ายคณะ
ราษฎรในปี 2476 ทำให้คณะราษฎรต้องใช้กำลังเข้าปราบปรามพวกกบฏซึ่ง เป็นภาวะคับขันที่ฝ่าย
พลเรือนต้องพึ่งพาทหารอย่างมาก⁴ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายทหารเป็นผู้ผูกขาดอำนาจ
ทางการเมืองในระยะต่อมา

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

⁴ ดุราลัยเอียดใน นิคม จารุมณี, "กบฏบวรเดช" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหา-
บัณฑิตแพทยศาสตรบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

ผู้นำทหารคนแรกชื่อ ไตซันมาเมืองอำนาจในการปกครอง ได้แก่พระยาพลพลพยุหเสนา และคนต่อมาคือ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากพระยาพล ฯ ในปี 2481 และเมื่อ จอมพล ป. ไตซันดำรงตำแหน่งแล้ว ก็ได้มีการกำจัดศัตรูทางการเมือง พระยาทรงสุรเดชหนึ่ง ในผู้นำฝ่ายทหารซึ่งมีความขัดแย้งกับจอมพล ป.ถูกบีบให้เดินทางออกต่างประเทศ และบุคคลจำนวนหนึ่งซึ่งรัฐบาลเห็นเป็นศัตรูก็ถูกประหารชีวิต บางคนถูกจับในข้อหากบฏและถูกคุมขังเป็นเวลานาน โดยมีหวังให้เกิดความหวาดกลัวมิให้ต่อต้านอำนาจรัฐบาล นอกจากนี้ รัฐบาลจอมพล ป. ยังได้เพิ่มการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน มากขึ้นด้วยการยืดเวลาที่ประชาชนจะได้มีโอกาสมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง โดยตรงภายใน 10 ปี ตามรัฐธรรมนูญฉบับที่ 10 ธันวาคม 2475 โดยยืดบทเฉพาะกาลออกไปอีก 10 ปี กล่าวโดยสรุปก็คือ รัฐบาลจอมพล ป.มีอำนาจอย่างมากภายใต้การค้ำจุนของกองทัพและการใช้นโยบายก้าวก่ายฝ่ายค้าน อย่างไรก็ตาม รัฐบาลจอมพล ป. ก็ต้องสิ้นสุดลงในปี 2487 ทั้งนี้เพราะการดำเนินนโยบายผิดพลาดและแพ้ศึกรัฐสภา หลังจากนั้นกลุ่มเสรีไทยภายใต้การนำของปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ส่งสมอำนาจจนขึ้นมา มีบทบาทแทน จนเมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลง กลุ่มเสรี ไทยก็ ไตซันมา มีบทบาทในการบริหารประเทศ

ช่วงปี 2488 -2490 จึงเป็นช่วงที่กองทัพกดดันสูญเสียอำนาจ อำนาจการบริหารรัฐให้แก่ฝ่ายเสรี ไทยของปรีดี ที่มีฝ่ายพลเรือนและกองทัพเรือสนับสนุน แต่หลังจากนั้นก็เกิดการรัฐประหารโดยกองทัพบกในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 ทำให้จอมพลป. กลับมามีอำนาจอีกครั้งหนึ่ง โดยยอมให้ นายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นพลเรือนเข้าบริหารประเทศก่อน ทั้งนี้จอมพลป. เองยังเกรงว่า หากตนคืนอำนาจเร็วเกินไปนั้นจะทำให้ให้นานาประเทศ โดยเฉพาะมหาอำนาจตะวันตกอย่างสหรัฐอเมริกาและอังกฤษจะไม่รับรองฐานะของรัฐบาล เนื่องจากยังถูกมองว่าเป็นอาชญากรของสงคราม อย่างไรก็ตาม ในอีกไม่นานนายควง ก็ถูกคณะรัฐประหารบีบให้ออกจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีด้วยข้ออ้างที่ว่า รัฐบาลของนายควง ไม่สามารถแก้ปัญหาค่าครองชีพได้ จอมพล ป. จึงขึ้นดำรงตำแหน่งแทน และผูกขาดอยู่ในตำแหน่งนี้รวม 10 ปี นับตั้งแต่ 8 เมษายน 2491 จนถึง 16 กันยายน 2500

ระยะเวลา 10 ปี ได้เกิดความพยายามโค่นรัฐบาลชนบ่อยครั้ง แต่รัฐบาลก็สามารถปราบปรามได้สำเร็จ นับตั้งแต่ที่จอมพล ป. กลับเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็เกิดการจับกุมกวาดล้างทหารฝ่ายเสนาธิการ ในวันที่ 1 ตุลาคม 2491 เรียกว่า " กบฏนายพล " หรือ " กบฏ 1 ตุลาคม " แต่ยังไม่ทันลงมือฝ่ายรัฐบาลก็สับรูก่อนและทำการปราบจนสำเร็จ ปักตะมาได้เกิด " กบฏวังหลวง " โดยพวกกลุ่มทหารเรือและพวกสนับสนุนปรีดี พนมยงค์ ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492 ซึ่งเป็นความพยายามยึดอำนาจของฝ่ายพลเรือนที่เป็นพวกเสรีไทยที่จะกลับมาจับบทบาททางการเมืองอีก แต่ถูกทหารฝ่ายรัฐบาลปราบได้อย่างรวดเร็วและยังได้ถือโอกาสกวาดล้างฝ่ายรัฐบาลสงฆ์ว่าจะ เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอีกด้วย ในปี 2494 พวกทหารเรือและทหารบกกลุ่มหนึ่ง ได้พยายามจะเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาล โดยการบุกจับจอมพล ป. ไปควบคุมในขณะที่จอมพล ป. ไปหาพิธีรับมอบเรือขุดสันดอน " แม่น้ำยัดตัน " ที่สหรัฐได้มอบให้แก่รัฐบาล ครั้นนี้ ฝ่ายรัฐบาลและคณะรัฐประหารได้ระดมกำลังจากกองทัพบก กองทัพอากาศ และกรมตำรวจ เข้าทำการปราบปราม " กบฏแม่น้ำยัดตัน " การปราบปรามกบฏครั้งนี้ รัฐบาลได้ถือโอกาสกวาดล้างและตัดทอนกำลังของกองทัพเรือลง ส่งผลให้กองทัพบกมีอำนาจเหนือกองทัพเรือตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่า ในระยะ 5 ปีแรก ที่จอมพล ป. ขึ้นมาอำนาจครั้งนี้เป็นช่วงที่รัฐบาลมุ่งปราบศัตรูทางการเมืองของตน โดยเฉพาะกลุ่มของปรีดี พนมยงค์ และเพื่อเป็นการสร้างเสริมความมั่นคง ในปลายปี 2494 จอมพล ป. ได้ก่อการรัฐประหารเงียบโดยประกาศยึดอำนาจตนเองขึ้น ในวันที่ 29 พฤศจิกายน ทั้งนี้เนื่องจากตามรัฐธรรมนูญปี 2492 ได้กำหนดไม่ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 ⁵ คอยสนับสนุนและเป็นฐานอำนาจให้แก่รัฐบาล คงมีแต่วุฒิสภาซึ่งเป็นสภา

⁵ สมาชิกสภาผู้แทนประเภท 2 นี้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนที่ได้รับแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์ตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี เพื่อเป็นที่เลี้ยงประดับประคองสมาชิกสภาผู้แทนประเภท 1 ที่ประชาชนเลือกตั้งขึ้นมาตามธรรมนูญการปกครองฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 และรัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับ พ.ศ. 2475 สมาชิกประเภท 2 นี้ถูกยกเลิกไปในคราวที่มีการรัฐประหารเมื่อปี 2490.

ที่นายคาง อักยวงส์ ได้แต่งตั้งไว้ วุฒิสมาชิกเหล่านี้ไม่ได้เป็นฐานอำนาจของจอมพล ป. แต่เป็นฐานของพรรคประชาธิปัตย์ในเวลานั้น ทำให้การดำเนินงานของจอมพล ป. ไม่สะดวกตามที่ต้องการรัฐประหารครั้งนั้นจึงมีทั้งรัฐธรรมนูญฉบับ 2492 และรัฐธรรมนูญ 2475 กลับมาใช้อีก โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมให้เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายรัฐบาลเอง

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้อำนาจเรื่องภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์อีกด้วย ซึ่งมีมูลเหตุมาจากมาจากพรรคคอมมิวนิสต์จีน ได้รับชัยชนะต่อจากรัฐบาลก๊กมินตั๋ง ในเดือน ตุลาคม 2492 ทำให้เกิดการกระแสน้ำเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย เพื่อสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์จีน รัฐบาลจึงเริ่มหาตระแวงต่อพลังของพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งมีแนวโน้มจะขยายตัวมากขึ้น ก่อนหน้านั้นพระราชบัญญัติต่อต้านคอมมิวนิสต์ได้ถูกยกเลิกไปแล้วในปี 2489 และภายหลังการรัฐประหาร 2490 ก็ยังมีได้มีการนำพระราชบัญญัติฉบับนี้กลับมาใช้ได้อย่างดี การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ในช่วงนี้จึงไม่ผิดกฎหมายสามารถทำได้อย่างเปิดเผย รัฐบาลจึงได้หันไปขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาเพื่อเสริมความมั่นคง โดยใช้ข้ออ้างในการต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ปรากฏว่าสหรัฐได้ให้ความช่วยเหลือทั้งแก่กองทัพบก และกรมตำรวจ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนที่ไทยจะต้องจัดส่งทหารไปร่วมรบในสงครามเกาหลี ในครั้งนั้นการช่วยเหลือของสหรัฐทำให้กิจการตำรวจไทยได้รับการปรับปรุงให้มีการขยายใหญ่โตมากขึ้น มีทั้งตำรวจรถถัง เครื่องบินตำรวจ ตำรวจน้ำ หลธรม ตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งติดอาวุธและปฏิบัติการใกล้เคียงกับทหารยิ่งขึ้น ในเวลานั้น พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เป็นอธิบดีกรมตำรวจ ตำรวจจึงได้กลายเป็นเครื่องมือเสริมอำนาจของพล.ต.อ. เผ่า และคำจันอำนาจให้กับจอมพล.ป. โดยปริยาย ทำให้รัฐบาลของจอมพล.ป. มีอำนาจเข้มแข็งขึ้นการปราบปรามผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากรัฐบาลยังคงดำเนินต่อไป ในปี 2495 ได้มีการกวาดล้างจับกุมนักคิดนักเขียน ผู้นำกรรมกร และสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งใหญ่ เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ สัมคร บุรวาส และสุภา ศิริมานนท์ เป็นต้น ในกรณี"กบฏสันติภาพ" เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน และประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็น

คอมมิวนิสต์ในวันที่ 14 พฤศจิกายน ปีเดียวกัน ๖

เมื่อการเมืองไทยมีลักษณะที่ผู้นำทางการเมืองจะตั้ง สามารถกุมกำลังทางทหารได้ทำให้ผู้นำมิใช้ตำแหน่งหน้าที่ ในการสร้างอิทธิพลบารมีเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความยิ่งใหญ่ในอนาคต ในกรณีอย่างนี้จะพบได้จากการขึ้นมาอำนาจของ จอมพลผิน ชุณหะวัณ กลุ่มของพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สำหรับจอมพลสฤษดิ์แล้ว เขาได้สร้างสมอิทธิพลบารมีจากตำแหน่งหน้าที่ทางทหารมาโดยตลอด กระทั่งสามารถมีฐานกำลังที่เข้มแข็งพอที่จะล้มอำนาจของจอมพล ป. ได้ ในเวลาต่อมาจอมพลสฤษดิ์เริ่มเข้ามามีบทบาทยุ่งเกี่ยวทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด เริ่มตั้งแต่ในขณะเป็นผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์ ซึ่งทำหน้าที่คุมกำลังสำคัญในกรุงเทพฯ ได้เข้าร่วมกับคณะรัฐประหารในปี 2490 เมื่อจอมพล ป. ขึ้นมีอำนาจภายหลังการรัฐประหารนั้นแล้ว จอมพลสฤษดิ์ได้มีบทบาทในการปราบกบฏที่เกิดขึ้นหลายครั้งนับตั้งแต่การปราบ "กบฏนายพล" ปี 2491 เวลานั้นมียศแค่พันเอก ปักัดมามีบทบาทสำคัญในการปราบ "กบฏวังหลวง" ในฐานะผู้บัญชาการกองพลที่ 1 ยศพลตรี จากการปราบปรามกบฏครั้งนั้นจึงได้รับปูนบำเหน็จความดีความชอบเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นแม่ทัพภาคที่ 1 ในเดือนกุมภาพันธ์ปี 2492 และในปีถัดมา ได้เลื่อนยศเป็นพลโท มีบทบาทสำคัญอีกครั้งในการปราบกบฏแมนฮัตตัน ปี 2494 และเป็นกำลังหนุนที่สำคัญในการทำรัฐประหารเงี้ยบของจอมพล ป. อีกบทบาทและอิทธิพลของจอมพลสฤษดิ์จึงขยายมากขึ้น ในคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ของจอมพล ป. หลังรัฐประหาร 2494 จอมพลสฤษดิ์ได้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมขณะที่พล.ต.อ. เผ่าได้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ทำให้ทั้งสองต่างเร่งขยายอิทธิพลบารมีของตนออกไปอย่างมาก

๖ ดู บรรลือ เรื่องตระกูล, คู่มือการสอบสวนคดีอาญาตอน 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมตำรวจ, 2502), หน้า 25 - 279.

กล่าวได้ว่าตั้งแต่ปี 2495 - 2500 ภูมิภาคทางการเมืองของไทยแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มของจอมพล. พิบูลสงคราม กลุ่มของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และกลุ่มของพล.ต. อ.เผ่า ศรียานนท์ - จอมพลผิน ชุณหะวัณ ทำให้จอมพล ป.ต้องพยายามที่จะกว้างดลย์อำนาจของกลุ่มทั้ง 2 นี้ ด้วยการใช้นโยบายผ่อนคลายทางการเมือง เพื่อลดความกดดันทางด้านประชาชนลง ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างคะแนนนิยมจากประชาชน จอมพล. ป.ได้ออกพระราชบัญญัติจัดตั้งพรรคการเมืองปี 2498 หลังจากที่ได้ทำการยุบพรรคการเมืองไป เมื่อปี 2494 และเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองและเรื่องอื่น ๆ ได้อย่างเสรีชน การแยกตัวของกลุ่มผู้อำนาจทางการเมืองทั้ง 3 กลุ่ม ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งทางการเมือง โดยเฉพาะกลุ่มของจอมพลสฤษดิ์กับกลุ่มของพล.ต.อ.เผ่า นั้นมีความขัดแย้งกันมาก ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กุมกำลังทหาร อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กุมกำลังตำรวจ ซึ่งทหารส่วนใหญ่เองก็ไม่พอใจกับการขยายอำนาจจักรอิทธิพลของตำรวจกลุ่มพล.ต.อ.เผ่า ภายใต้คำขวัญที่ว่า "ไม่มีอะไรภายใต้ดวงอาทิตย์นี้ที่ตำรวจทำไม่ได้" การที่จอมพลสฤษดิ์ กล้าชนมาคั่งง้างกับพล.ต.อ.เผ่านี้ ทำให้คะแนนนิยมในตัวจอมพลสฤษดิ์มีสูงขึ้น 7 ในขณะที่ฝ่ายจอมพล ป. ไม่สามารถกระทำการใดได้มากนัก และเมื่อเจอกับปัญหาเลือกตั้ง ในปี 2500 ที่ถูกประณามว่าเป็นการเลือกตั้งสกปรก ทำให้รัฐบาลของจอมพล ป. ภายหลังจากการเลือกตั้งขาดเสถียรภาพลง ไปมาก ในที่สุดจึงถูกกลุ่มของจอมพลสฤษดิ์ทำการรัฐประหารในเดือนกันยายน ปี 2500 และให้นายพจน์ สารสินซึ่งขณะนั้นกำลังดำรงตำแหน่งเลขาธิการองค์การ ส.ป.อ. ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี นับเป็นการสิ้นสุดอำนาจของจอมพล ป. ทิ้งมาช้านาน และกวาดล้างอิทธิพลของกลุ่มผิน - เผ่าลงไปด้วย ผู้อำนาจทางการเมืองสูงสุดในเวลาต่อมาจึงได้แก่จอมพลสฤษดิ์

รัฐบาลของนายพจน์ สารสิน และรัฐบาลของพลเอกกนอม กิตติขจร (ยศในเวลานั้น)

7 ประจวบ ทองอโร, สันยุคมืด (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรบริการ, 2500), หน้า 612-659.

ตั้งแต่ปี 2500 เป็นเพียงการบุทางให้แก่จอมพลสฤษดิ์ได้ก้าวขึ้นสู่อำนาจสูงสุดในฐานะนายกรัฐมนตรี โดยได้รับความเห็นชอบจากทางสหรัฐอเมริกา * ดังนั้นในปี 2501 หลังจากที่เดินทางกลับจากการพักรักษาตัวที่ต่างประเทศแล้ว จอมพลสฤษดิ์ได้ทำการรัฐประหารโดยไม่มี การเสียเลือดเนื้อแต่อย่างใด และก้าวขึ้นมามีอำนาจเต็มรูปแบบด้วยการบริหารประเทศในฐานะหัวหน้า คณะปฏิวัติ ในเดือนตุลาคม และเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในเดือนกุมภาพันธ์ปีถัดมาจนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรมในปลายปี 2506 ช่วงระยะเวลาที่จอมพลสฤษดิ์มีอำนาจ การบริหาร ประเทศเป็นไปในรูปแบบการปกครองของเผด็จการ ได้มีการประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญไม่มีรัฐสภา ไม่มีคณะรัฐมนตรี และพรรคการเมือง และแม้จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว รัฐบาลก็ยังปกครองแบบเผด็จการอยู่ ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ นี้จึงเป็นยุคที่ประชาธิปไตยตกต่ำ มาก * กล่าวคือในการจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญเพื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญและนิติบัญญัติ จำนวน 240 คน สมาชิกทั้งหมดมาจากการแต่งตั้งของจอมพลสฤษดิ์เอง การใช้มาตรการเด็ดขาดและเบ็ดเสร็จตามมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองที่รัฐบาลสามารถดำเนินการได้ ด้วยข้ออ้างว่าเพื่อรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ ความสงบสุขและศีลธรรมอันดีของประชาชน การปราบปรามคอมมิวนิสต์ดำเนินไปอย่างดุเดือดและรุนแรงที่สุด มีนักโทษการเมืองที่ถูกจับขังไว้เต็มห้องขังไปหมด จะว่าไปแล้วการเมืองในยุคนี้ไม่ได้แตกต่างไปจากยุคของจอมพลป. นักอา- นาจการปกครองยังคงอยู่ในมือของทหาร จอมพลสฤษดิ์ได้ใช้กองทัพเป็นฐานอำนาจ แทนที่จะสนับสนุนให้มีการสร้างพรรคการเมืองขึ้นเพื่อเป็นฐานอำนาจทางการเมืองสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเติบโตทางระบอบประชาธิปไตยโดยอย่างมีประสิทธิภาพ

* ชาอุทุมิ วัชรพงศ์, "วิวัฒนาการลักษณะของ "ประชาธิปไตยไทย", ใน 50 ปี บนเส้นทางประชาธิปไตยไทย, หน้า 30.

* ชัยสิทธิ์ สมทวานิช, "การเมืองไทยรอบสองร้อยปี." ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า

การผูกขาดอำนาจทางการเมือง โดยทหารยังคงดำรงสืบมา ในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร คือยังมีการใช้กำลังทางทหารและอาวุธเป็นเครื่องมือสนับสนุนอำนาจของตน นโยบายหลักใหญ่ทางการเมือง การบริหารประเทศของรัฐบาลจอมพลถนอมที่เป็นทายาทขึ้นมา หลังการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ไม่แตกต่างไปจากรัฐบาลชุดก่อน รัฐบาลไม่ได้ให้มีการประกาศยกเลิกกฎัยการศึกษาที่ ใช้มาตั้งแต่ปี 2501 และ ไม่มีการใช้รัฐธรรมนูญปกครองประเทศ ข้อที่แตกต่างคือบุคคลิกภาพของจอมพลถนอมที่ไม่มีอำนาจและเจียมขนาดเท่าจอมพลสฤษดิ์ แม้ว่าในช่วงแรกจอมพลถนอมจะได้รับการยอมรับและมีความชอบธรรมในหมู่ทหารโดยทั่วไป¹⁰ แต่ทั้งจอมพลถนอมและจอมพลประภาสก็ต้องประสบกับปัญหาการจัดสรรปันส่วนในด้านผลประโยชน์ และอำนาจทางการเมือง ซึ่งคลังแห่งอำนาจได้เปลี่ยนแปลงไปท่ามกลางการขยายตัวของสังคมและเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ขณะที่โครงสร้างชั้นบนภายใต้ระบอบถนอม - ประภาส ได้พยายามเห็นยว้างเพื่อคงไว้ซึ่งอำนาจของตน ส่งผลให้เกิดแรงกดดันทั้งในกองทัพระดับล่าง¹¹ และในสังคมแม้รัฐบาลจะ ได้พยายามผ่อนคลายนแรงกดดันเหล่านี้ด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี 2511และให้มีการเลือกตั้งในเดือน กุมภาพันธ์ ปี 2512 ซึ่งพรรคสหประชาไทย ของจอมพลถนอม ได้ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรมากเป็นอันดับหนึ่ง ทำให้มีโอกาสในการจัดตั้งรัฐบาล และเป็นนายกรัฐมนตรีต่อ แต่ปัญหาการจัดสรรอำนาจยังคงดำรงอยู่ การทำรัฐประหารตัวเองของจอมพลถนอมในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาที่ตกลงไปได้ ซ้ำยังเป็นการเพิ่มแรงกดดันทางด้านประชาชนขึ้นอีก ภาพพจน์ของการใช้อำนาจบาติใหญ่ก้าวผ่านหน่วยงานของพลเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวพันโทรงค์ กิตติขจร บุตรชายของจอมพลถนอมที่พยายามแก้ข้อพิพาทของตนเข้าไปในทុหา ที่ เป็นผลให้ระบอบถนอม-ประภาสเสื่อมตัวเร็วขึ้น ทั้งนี้โดยมีปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นตัวผลักดัน ในที่สุด ได้เกิดการลุกขึ้นคัดค้านระบอบถนอม - ประภาสอย่างกว้างขวางและรุนแรงท่ามกลางแรงกดดันจากประชาชน และความแตกแยกของทหาร ทำให้จอมพลถนอม-

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 283.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 284.

ประกาศและพัน โทมรงค์ ต้องเดินทางออกนอกประเทศไปในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ๒๕๑๘
ปกครองที่นำโดยทหารจึง ได้สะกดลงชั่วคราว

อย่างไรก็ตามแม้ว่าภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคมอิทธิพลของทหารจะลดลงเกิดกลุ่ม
หลังทางการเมืองต่างขั้วมากมาย รัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นมาล้วนเป็นรัฐบาลที่นำโดยฝ่ายพลเรือน
นับตั้งแต่รัฐบาลของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งเป็นรัฐบาลรักษาการชั่วคราวจนกว่าจะมีการเลือก
ตั้งและจัดตั้งรัฐบาลของระบอบประชาธิปไตย หลังจากนั้นก็เป็นรัฐบาลของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช และรัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชซึ่งเป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง แต่อิทธิ
พลของทหารที่ลดลงนั้นก็เพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อสามารถปรับตัวได้แล้วทหารก็พยายามที่จะ
กลับเข้ามาอิทธิพลอีกครั้ง ข้าราชการทหารจะหาการปฏิวัติรัฐประหารได้เริ่มขึ้นหลังจากที่เหต
การณ์ 14 ตุลาคมผ่านไปไม่นานนัก จากคำพูดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีที่
มาจากการเลือกตั้ง ในช่วงเดือนมีนาคม ปี 2518 ถึง เมษายน ปี 2519 ทว่า

...สถานการณ์ความรุนแรงตามถนนหนทางก็มีตลอดเวลา การเดินขบวน การ
ต่อสู้กันอะไรต่ออะไรที่พยายามผ่อนคลาย ทางฝ่ายทหารก็มีอะไรคึกคักขึ้นมา ซึ่ง
ก็มีข่าวว่าจะมีการปฏิวัติ ปฏิรูป ปฏิสังขรณ์กันอยู่ไม่เว้นแต่ละวัน กระหม่อมอยู่กลาง
ก็ได้พยายามหาทุกอย่าง ที่จะไม่ให้ระบอบประชาธิปไตยต้องพังทลายลงด้วยการ
ปฏิวัติของทหาร. . . ยังมีอีกมากมายหลายเรื่องหลายกระบวน มีฝ่ายหนึ่งที่ถูก
ความไม่สงบต่างๆ พุดตรง ๆ เกอะก็เรียกร้องชุมนุมอะไรกันสารพัด ในฐานะที่

๑๒ ดูรายละเอียดใน เสนีย์ จามริก, "การเมืองไทยกับการปฏิวัติตุลาคม."

ใน คลื่นแห่งศตวรรษ หน้า 19 - 48, บัณฑิต ธรรมตรีรัตน์, บก. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
เอ็ดสันเพรสส์ ไพต์กัส, 2526), บทความนี้ลงตีพิมพ์ครั้งแรกใน วารสารธรรมศาสตร์ 3 (พฤษภา
คม 2517).

ผมเป็นนายกาที่ถูกต้องตามกฎหมายกระผมก็ได้แต่พยายามป้องกันฝ่ายถืออาวุธ ไม่ให้ปฏิวัติหรือเข้ามาทำลายประชาธิปไตยทางหนึ่ง อีกทางหนึ่งก็ได้คอยพยายามที่จะต่อสู้ให้เหตุใช้ผลเพื่อระงับฝูงชนอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่ให้เอาความรุนแรงกางถนนเข้ามาเป็นปรัชญาทางการเมือง. . . 13

และจากคำพูดของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีระหว่างเดือนเมษายนปี 2519 ถึง 6 ตุลาคม ปีเดียวกัน ซึ่งได้กล่าวตอนที่ปราศรัยที่ท้องสนามหลวงเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ ปี 2522 ที่ว่า

. . . เมื่อผมเข้าไป (กระทรวงกลาโหม-ผู้เขียน) ที่แรกก็ได้รับจากนายทหารชั้นหน้าได้ตามสมควร สิ่งแรกที่ผมรู้สึกประหลาดใจก็พูดถึงจะมีปฏิวัตินะ ผมสะดุ้งมาตั้งแต่เป็นรัฐบาล เมื่อเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่เข้ามาบอกผม เขาบอกว่าท่านครับ มันมีกลุ่มหนึ่งนะมาชวนทหารปฏิวัติ 2-3 ครั้งแล้ว พวกผมไม่เอาด้วยผมฟังก็ขึ้นใจบอกเออดี แต่ไม่ค่อยแน่ใจเหมือนกันอะไรเป็นอะไรฟังหูไว้หูเขาบอกให้รู้ว่ามีกลุ่มหนึ่ง แต่เขาไม่เล่นด้วย ตั้งแต่ต้นมาก็มีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้น และก็มีการส่งคนมาติดต่อที่บ้านผม ผมก็ทำใจเย็นสู้เสียมั่นใจรอดไปได้ แต่ว่าเหตุการณ์เกิดเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 นั้นมันเรื่องประหลาด 14

แสดงให้เห็นว่าทหารได้พยายามทำการรัฐประหาร เพื่อกลับเข้ามามีอิทธิพลและมีอำนาจทางการเมืองอีกครั้ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

13 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกา : ชีวิตและงาน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรศาสตร์, 2522), หน้า 10.

14 ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และชาน หลีกภัย, คำปราศรัยของม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และนายชาน หลีกภัย เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2522 ณ ท้องสนามหลวง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรศาสตร์, 2522), หน้า 10.

ปรากฏการณ์หนึ่งที่น่าสนใจอีกครั้ง คือการสนับสนุนกลุ่มหลังฝ่ายขวา ได้แก่กลุ่ม
กระทิงแดงซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไปว่าได้รับความสนับสนุนจาก พ.อ.สุดสาย หัสดีน นายทหาร
ประจำกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) กลุ่มนาพลซึ่งมีผู้นำคือนายวัฒนา เขียว
วิมล ที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการของ กอ.รมน. นอกจากนี้ยังมีกลุ่มต่างๆอีกมากมายที่ทำการต่อต้าน
กลุ่มหลังทางการเมืองที่ก้าวหน้า กลุ่มเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นผลผลิตของความพยายามที่จะกลับ
เข้ามามีอำนาจของทหารแต่ยังรวมไปถึงกลุ่มต่างๆ ของสถาบันอำนาจเดิมที่สูญเสียผลประโยชน์
ภายหลัง 14 ตุลาคมจะพบได้จากลักษณะที่หลากหลายของกลุ่มเหล่านี้ ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียด
ในบทที่ 3

กล่าวโดยสรุปแล้วก็คือ การที่ทหารผูกขาดอำนาจในการบริหารปกครองประเทศมา
เป็นเวลานาน ได้ส่งผลให้สถาบันทางการเมืองต่างๆ ตามวิถีทางประชาธิปไตยไม่อาจเติบโต
เข้มแข็งได้ ไม่ว่าจะเป็นพรรคการเมือง การเลือกตั้ง รัฐสภา และกลุ่มหลังทางการเมืองต่างๆ
ล้วนไม่มีโอกาสพัฒนาตัวเอง ให้ความเข้มแข็งขึ้นมา แม้ว่าจะมีโอกาสเป็นผู้กำหนดการบริหาร
ปกครองประเทศในบางขณะ แต่ก็จะเป็นช่วงสั้นๆ ที่ทหารเสื่อมความชอบธรรมหรือเกิดความขัด
แย้งภายในพวกตน ซึ่งเมื่อทหารสามารถปรับตัวได้ก็ทำการยึดอำนาจคืน โอกาสในการพัฒนาตน
เองของสถาบันทางการเมืองเหล่านี้ก็ต้องหยุดชะงักลง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ✓

เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่กำหนดทิศทาง และการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ชีวิตความเป็นอยู่แม้กระทั่งอุดมการณ์ของบุคคลในสังคม การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจแต่ละครั้งมักจะมีผล ไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การดำรงชีวิต วัฒนธรรม และอุดมการณ์ทางสังคม ในประเทศไทยผู้มีอำนาจทางการเมือง ได้พยายามที่จะเข้าควบคุม และขยายอำนาจทางเศรษฐกิจ เพื่อเป็นการเสริมสร้างเสถียรภาพทางการเมือง ขณะเดียวกันก็มักใช้ใช้อำนาจทางการเมืองของตนขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจเพื่อฐานะความมั่นคง การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจจึงเป็น ไปเพื่อพัฒนาประเทศพร้อม ๆ กับการสร้างฐานะที่มั่นคงของตน ตัวอย่างกรณีเห็น ได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจในสมัยจอมพล ป. ในทศวรรษ 2490 ด้วยการขยายบทบาทของรัฐวิสาหกิจเข้าควบคุมเศรษฐกิจแห่งชาติ การพัฒนาเศรษฐกิจสมัยจอมพลสฤษดิ์และสมัยจอมพลถนอมด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ในทางสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจได้นำไปสู่การก่อตัวของชนชั้นใหม่ ในระยะแรกการพัฒนาเศรษฐกิจได้นำความเจริญมาสู่ประเทศ การปลูกฝังอุดมการณ์ของรัฐที่มีลักษณะอนุรักษนิยม ได้รับการตอบสนองแต่โดยดี การต่อต้านแม้จะมีบ้าง แต่ก็อยู่ในฐานะที่รัฐสามารถควบคุมได้ และเมื่อใดที่สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและรัฐบาลไม่มีอำนาจ หรือสามารถควบคุมภาวะเศรษฐกิจนี้ได้ รัฐบาลก็ขาดเสถียรภาพ การดำรงชีวิตของประชาชน ผิดเคียงก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม กระทั่งในที่สุดได้นำไปสู่ความไม่พอใจแก่เจ้านายเผด็จการของรัฐบาล จะเห็นได้ในช่วงทศวรรษ 2510 ที่รัฐบาลจอมพลถนอมเริ่มถูกท้าทายและโค่นล้มในที่สุด และแม้ภายหลัง 14 ตุลาคม 2516 ไปแล้วปัญหาเหล่านี้ยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังที่ไม่สามารถแก้ไขได้

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2490 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางเศรษฐกิจที่นำประเทศไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลก การเริ่มต้นรับความช่วยเหลือทางทหารจากสหรัฐอเมริกาในปี 2493 ทำให้สหรัฐฯ ได้เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแห่งรัฐที่พยายามจะต่อต้านการ

ขยายตัวของชนชั้นนายทุนจีน ได้สลายตัวลง ทุนนิยมแห่งรัฐ (State Capitalism) ได้เกิดขึ้น ภายหลังการสิ้นสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ในปี 2475 โดยเริ่มจากการที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้สร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของฝ่ายตนขึ้น ประกอบกับการได้รับ อิทธิพลในเรื่องลัทธิชาตินิยมจากทางตะวันตก จึงมีการใช้นโยบายชาตินิยมเป็นแนวทางในทาง พัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยมุ่งหวังจะขจัดอิทธิพลครอบงำทางเศรษฐกิจของทุนต่างชาติและให้ ประเทศไทยพึ่งตัวเอง¹⁵ นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจในลักษณะนี้รัฐเป็นผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมที่สำคัญและอนุญาตให้เอกชนดำเนินการบางส่วนบุคคลได้อย่างกว้างขวาง มีผลให้เกิดทุนนิยมชนนางแบบใหม่ขึ้น 3 ประเภท¹⁶ คือรัฐวิสาหกิจและบริษัทกึ่งราชการวิสาหกิจส่วนตัว ของคณะกรรมการ และธุรกิจภายใต้การอุปถัมภ์ของสมาชิกคณะกรรมการ ภายหลังการปฏิวัติของคณะ ทหารในปี 2490 กลุ่มทหารภายใต้การนำของจอมพลป. ได้ถือเอารูปแบบของทุนนิยมแห่งรัฐเป็น แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจต่อมา แต่ได้มีการใช้อิทธิพลทางการเมืองในการสร้างอิทธิพลทาง การค้าอย่างกว้างขวาง ทำให้ในท้ายที่สุดแล้วผู้ปกครอง ได้กลายเป็นนายทุนครอบงำวิสาหกิจ ต่างๆทั้ง ในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม ในช่วงนี้เองที่การลงทุนของต่างชาติ ในประเทศไทยถูกจำกัด อย่างไรก็ตามการที่สหรัฐฯ ได้กลายเป็นประเทศมหาอำนาจแทน ประเทศอังกฤษภายหลังการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้สหรัฐฯ ได้พยายามครอบงำ อาณาประเทศทั่วโลก ดังที่รัฐมนตรีต่างประเทศของสหรัฐฯ คือ ดีน รัสก์ (Dean Rusk) ได้ ประกาศถึงท่าทีของนโยบายต่างประเทศสหรัฐฯ หลังสงครามโลกว่า

. . . เราไม่สามารถจะรักษาความมั่นคง และความมั่นคงอยู่ดีของเราไว้ ได้อีก
ต่อไปด้วยการจำกัดการป้องกันประเทศและจำกัดการวางนโยบายอยู่เพียง ในขอบ

¹⁵ สังคีต พิริยะรังสรรค์, ทุนนิยมชนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503) (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2526), หน้า 284.

¹⁶ ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน.

เขตอเมริกา หรือประชาคมแอตแลนติกเหนือทั้งหมด อาณาบริเวณดังกล่าว จะกลายเป็นเพียงแต่ดาวพระเคราะห์ดวงน้อย เราจะต้องสนใจเกี่ยวข้อกันทั้ง โลกกับดินแดนทั้งหมดน้ำ น่านฟ้า และน่านอากาศ¹⁷

ดังนั้นจะพบว่าภายหลังปี 2493 สหรัฐ ฯ ไม่เพียงแต่จะให้ความช่วยเหลือทางด้าน การทหารตามสนธิสัญญาทางทหารที่ทำร่วมกับไทยเท่านั้น หากแต่ยังมีความช่วยเหลือด้านอื่น ๆ ตาม มาในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเศรษฐกิจซึ่งสหรัฐ ฯ ได้เคยพยายามเสนอแนะ ให้รัฐบาลไทยทำการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ โดยอาศัยความช่วยเหลือจากองค์การยูเอม มีการ สํารวจสภาวะเศรษฐกิจไทยในปลายยุคจอมพล. และเห็นว่าควรส่งเสริมการลงทุนของ เอกชนและการลงทุนของต่างชาติ¹⁸ ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจนี้ส่วนใหญ่มา ในรูปของคําแนะนําจากผู้เชี่ยวชาญชาวอเมริกันซึ่งนั่งกันตำแหน่งสูงอยู่ในกระทรวงและองค์การต่างๆ ของรัฐบาล ไทย ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและแนวทางของการวางแผนพัฒนาประเทศ¹⁹ ในระหว่างนี้องค์ การต่างๆ เช่น สํานักงบประมาณ คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน และคณะกรรมการพัฒนา

¹⁷ Harry Lagdoff, The Age of the Imperialism : The Economic of US. Foreign Policy," Monthly Review 1969, p.42 อ้างจาก แล ดิลก วิทยรัตน์, "พัฒนาการของขบวนการสหภาพแรงงาน พ.ศ.2501 - ปัจจุบัน", ใน คลื่นแห่ง ทศวรรษ, หน้า 237.

¹⁸ แล ดิลกวิทยรัตน์, "พัฒนาการของขบวนการสหภาพแรงงาน พ.ศ. 2501- ปัจจุบัน," คลื่นแห่งทศวรรษ บัณฑิต ธรรมดรรัตน์, บรรณาธิการ.(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เอ็ดสันโปรดักส์, 2516), หน้า 238.

¹⁹ David Elliot, "The Socio-Formation of Modern Thailand" in Thailand : Roots of Conflict, Andrew Turton, et al.,(Nottingham : Russell Press Ltd., 1973), p.21 - 50.

เศรษฐกิจแห่งชาติ ได้ถูกจัดตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการให้เป็นผลตามแนวทางพัฒนาการแบบทุนนิยม รวมทั้ง ได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2503 เพื่อดึงดูดให้นายทุนต่างชาติเข้ามาลงทุน ตลอดจนการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปี 2504 ทั้งหมดนี้ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ ซึ่ง ได้มอบบาทส่งเสริมแนวทางการพัฒนาแบบทุนนิยมที่เน้นภาคอุตสาหกรรมเป็นหลักสำคัญและทำให้สหรัฐฯ ได้เข้ามาถืออิทธิพลทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมต่อประเทศไทยอย่างมากในสองทศวรรษต่อมา

การพัฒนาเศรษฐกิจ ตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ที่มีลักษณะให้ความสำคัญกับการเติบโตทางด้านอุตสาหกรรม มีการลงทุนในด้านอุตสาหกรรมจากต่างประเทศมากขึ้น รัฐบาลได้ให้ความสำคัญสนับสนุนด้วยการยกเว้นภาษีขาเข้าของบรรดาเครื่องจักรกลและวัตถุดิบที่นำเข้า ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อลดต้นทุนการผลิต การยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีเงินได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์อันเป็นผลผลิตจากอุตสาหกรรมภายใน 5 ปี การอนุญาตให้นำเงินตราออกนอกประเทศไทย ในเมื่อเงินนั้นเป็นเงินทุนหรือผลกำไรอันเกิดจากเงินลงทุนที่มาจากต่างประเทศ และยังมีอีกสิทธิอีกหลายประการตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 33 ลงวันที่ 5 ธันวาคม 2501 มีการสร้างเขื่อน ถนนหนทางต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานของการเพิ่มผลผลิตของประเทศ รวมทั้งการส่งยกเลิกสหภาพแรงงานทั้งหมด เพื่อเป็นการตัดสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวเรียกร้องค่าแรงของพวกลูกจ้าง ทำให้มีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นเป็นจำนวนมากในเขตเมืองที่สำคัญจากปี 2504 -2515 อัตราความเจริญของภาคอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 4.22 ที่วัดตั้งแต่ปี 2490-2503 เป็นร้อยละ 8.23 ขณะที่รัฐบาลเน้นการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมนี้ เศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นเศรษฐกิจหลักมีประชากรร้อยละ 70-80 อาศัยอยู่และเป็นแหล่งสินค้าออกที่สำคัญของประเทศกลับไม่ได้รับความสนใจ ส่งผลให้อัตราการเติบโตของภาคเกษตรกรรมลดต่ำลงจากที่เคยมีอัตราความเจริญร้อยละ 8.23 ในช่วงเวลาดังแต่ 2490-2503 ลดเหลือเพียงร้อยละ 4.13 ในระหว่างปี 2504-2515 เกษตรกรต้องประสบปัญหาการถูกกดราคาข้าว ปัญหาหนี้เมี่ยมข้าวและภาษีการส่งออก ทำให้เกษตรกรจำนวนมากต้องประสบกับปัญหาสภาวะหนี้

สิ้นและการล้มละลาย สูญเสียที่ดินทำกิน เกิดการไหลทะลักของแรงงานชนบทเข้าเมืองเพื่อเป็นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมอันเป็นผลให้แรงงานล้มตลาดและค่าจ้างแรงงานต่ำ

จากการที่เน้นหนักพัฒนาในด้านอุตสาหกรรมนี้ ได้ทำให้เกิดความแตกต่างในด้านความเจริญในด้านระหว่างเมืองกับชนบท และกลุ่มนายทุนทุกชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจของประชาชน ดังที่ สตี ประศาสน์ เศรษฐ์ ได้กล่าวไว้ว่า

. . . การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อโครงสร้างทางอาชีพ และชนชั้นต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจและสังคมไทย นอกจากนี้ ในภาคเศรษฐกิจหนึ่งการกระจายรายได้ ในลักษณะที่ขาดความเสมอภาคมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อาจกล่าวได้ว่าแทบทุกภาคเศรษฐกิจมีโครงสร้างที่รวมศูนย์มากขึ้น กล่าวคือทั้งการเป็นเจ้าของและอำนาจในการตัดสินใจตกอยู่ในมือของบุคคลเพียงไม่กี่กลุ่มหรือตระกูล แนวโน้มนี้จะเพิ่มชนบทที่²⁰

ความเปลี่ยนแปลงดูเหมือนจะเป็นเพียงการเปลี่ยนจากระบบการผลิตผูกขาดของรัฐมาเป็นนายทุนผูกขาดเอกชน และเกิดนายทุนใหม่ขึ้นคือนายทุนนายหน้า ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการไหลเข้ามาของทุนต่างชาติ ในรูปของบริษัทข้ามชาติ ทั้งนี้เนื่องจากว่าบริษัทข้ามชาติ มักเป็นผู้ผูกขาดเทคโนโลยีและช่องทางการตลาดในตลาดโลก ทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยต้องพึ่งพิงอยู่กับบริษัทต่างชาติเหล่านั้น และต้องมีการรวมทุนกับต่างชาติ การรวมทุนนี้ มีส่วนทำให้นายทุนอุตสาหกรรมไทยมีลักษณะพิเศษเป็นนายทุนนายหน้าทางอุตสาหกรรมของนายทุนต่างชาติอีกต่อหนึ่ง ทำหน้าที่กลายเป็นเพียงสะพานให้แก่รายทุนต่างชาติ ในการเข้ามาแสวงหาผลกำไรในประเทศ

²⁰ สตี ประศาสน์ เศรษฐ์, "กำเนิดและลักษณะพิเศษของนายทุนอุตสาหกรรมไทย" ใน เศรษฐกิจไทย: โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง, ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 169.

ไทย เพราะในการร่วมทุนกันนั้นส่วนมากแล้วนายทุนต่างชาติจะมีอำนาจในการดำเนินกิจการที่สำคัญแทบทั้งสิ้น²¹ ท่ามกลางการขยายตัวของการอุตสาหกรรมนี้ ประชาชนส่วนใหญ่ต้องประสบกับปัญหาความยากจน การสร้างบรรยากาศการลงทุนด้วยการออกกฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพของผู้ใช้แรงงาน ไม่ให้มีโอกาสรวมตัวเรียกร้องค่าแรงนี้ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ใช้แรงงานแย่ง เกิดความแตกต่างทางฐานะความเป็นอยู่อย่างสิ้นเชิงระหว่างคนส่วนน้อยที่ร่ำรวยกับคนส่วนใหญ่ที่ยากจน

สหรัฐอเมริกาซึ่งมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าเศรษฐกิจไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกตั้งแต่ทศวรรษ 2490 นั้นยังคงมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยต่อเนื่องมาจนถึงทศวรรษ 2510 ไม่ว่าจะเป็นรูปของการเข้าร่วมทุน ในรูปของบริษัทข้ามชาติ หรือการเข้ามาตั้งฐานทัพอเมริกาในเพื่อใช้ทำสงครามกับเวียดนามในอินโดจีน ซึ่งการเข้ามาตั้งฐานทัพมีส่วนที่ทำให้เศรษฐกิจไทยเฟื่องฟูขึ้นมาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในด้านการก่อสร้างและขายบริการต่าง ๆ อย่างน้อยก็ทำให้คนงานไทยจำนวนหนึ่งมีงานทำ แต่ทำให้เศรษฐกิจไทยต้องอิงอยู่กับสหรัฐมาก การเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของสหรัฐเมื่อสงครามเวียดนามเริ่มส่อแววที่สหรัฐ ๆ จะต้องประสบความพ่ายแพ้ในต้นทศวรรษ 2510 ได้กระทบถึงเศรษฐกิจไทย และเมื่อฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้รับชัยชนะเหนือประเทศทั้งสามในอินโดจีนในปี 2518 สหรัฐต้องถอนกำลังทหารออกจากภูมิภาคนี้ จำนวนคนไทยที่ว่างงาน ได้มอดตราสูงขึ้น กิจการบางอย่างต้องปิดลง Benedict Anderson ได้อธิบายถึงภาวะที่เศรษฐกิจไทยต้องทรุดลงอันเป็นผลมาจากนโยบายต่างประเทศของสหรัฐ ในภูมิภาคนี้ บวกกับสภาพเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นทั่วโลกว่า ทั้งวิกฤตการณ์น้ำมันในปี 2516 ความระส่ำระสายของระบบเศรษฐกิจโลก และฐานะของสหรัฐในปี 2518 ที่กำลังพังทลายลงอย่าง

²¹ ทรายละเอียดยุติใน เรื่องเดียวกัน.

รวดเร็ว ทำให้เศรษฐกิจไทยต้องทรุดลงอย่างเลวร้าย²²

นอกจากสหรัฐแล้วญี่ปุ่นเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีบทบาทในเศรษฐกิจไทย โดยการขยายบทบาททางการค้าเข้ามาในประเทศไทยอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลสฤษดิ์ได้ขึ้นนโยบายส่งเสริมการลงทุนและเปิดประเทศค้าขายเสรี สภาพเช่นนี้เอื้ออำนวยต่อการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในประเทศไทย จนกลายเป็นพหุภุมานาจอเศรษฐกิจอันดับสองรองจากสหรัฐ แต่เนื่องจากญี่ปุ่นควบคุมเศรษฐกิจในระดับย่อยก็คือ สินค้าประเภทเครื่องอุปโภคต่าง ๆ เป็นสำคัญทำให้ภาพการรุกรานทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเห็นได้ชัดและกระทบกับความมั่งคั่งของประชาชนมากกว่า ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 2 ที่แสดงให้เห็นถึงธุรกิจที่ญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนประกอบกิจการ ซึ่งส่วนมากเป็นการผลิตและจำหน่ายเครื่องอุปโภค

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาชนชั้นมัธยมศึกษาคือ ปัญหาความยากจนของประชาชน ปรากฏว่าจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบท ดำรงชีพแบบเกษตรกรเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศมีอยู่ราวร้อยละ 70-80 ของจำนวนประชากรทั่วประเทศ คนพวกนี้เป็นผู้ผลิตผลผลิตส่วนเกินให้แก่ภาคเกษตรกรรม ผลิตข้าวเลี้ยงประชาชนทั่วประเทศ แต่กลับมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากจน ความแตกต่างในด้านชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่ในชนบทและในเมืองมีมาก โดยพิจารณาจากรายได้ที่ได้รับ ดังตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างดังกล่าวนี้เห็นได้จากในรายปี 2504-2505 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีครอบครัวที่มีรายได้ต่ำกว่าระดับมาตรฐานความยากจนคือ 1000 บาทต่อคนในวัยทำงานต่อปีอยู่ถึงร้อยละ 44.08 ซึ่งเทียบกับรายได้ครอบครัวยากจนในกรุงเทพฯแล้ว มีเพียงร้อยละ 1.32 และลดลงเหลือเพียงร้อยละ 0.6 ในระหว่างปี

²² Benedict Anderson, "Withdrawal Symptoms : Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup," Bulletin of Concerned Asian Scholars 9, 3(July-September 1977): 13-30.

ตารางที่ 2 แสดงการลงทุนของผู้بنและ เปรอ์ เชนดท์ถอหนึน ในประ เทศไทย

ลำดับที่	ชื่อบริษัท	ลักษณะการประกอบธุรกิจ	เงินทุน	ผู้ถือหุ้น
๑	General Finance	การเช่าซื้อ	๕๐ ล้านบาท	๑๐๐ %
๒	ไทยโหนด	ร้านสรรพสินค้า	๕๐ ล้านบาท	๑๐๐ %
๓	โคโคคัมเบอร์	รถยนต์	๕๐ ล้านบาท	๑๐๐ %
๔	เอเซียอินคัมเบอร์	จักรยานยนต์	๓๖ ล้านบาท	๑๐๐ %
๕	มิตซูบิชิ	ธุรกิจทั่วไป	๓๓ ล้านบาท	๑๐๐ %
๖	ไทยอาเซียโซดา	ผลิตสารเคมี	๒๕ ล้านบาท	๑๐๐ %
๗	โคโคเมนา (ไทย)	อุตสาหกรรมทั่วไป	๒๐ ล้านบาท	๑๐๐ %
๘	ไทวะ	ค้าขายสินค้าทั่วไป	๑๐ ล้านบาท	๑๐๐ %
๙	นอวิทากะ	เครื่องเคลือบหินเผา	๑๐ ล้านบาท	๑๐๐ %
๑๐	Calm Sea Service	นอทูนาเยนทรี	๘ ล้านบาท	๑๐๐ %
๑๑	ไทยไฮโซโก	ซื้อ-ขายจักรยานยนต์	๗ ล้านบาท	๑๐๐ %
๑๒	โหนดปอน	หมักพิมพ์และสารเคมี	๖ ล้านบาท	๑๐๐ %
๑๓	ไซโก้	นาฬิกา	๑๐๐ %	๑๐๐ %
๑๔	ไทยเอสโก	วัตถุดิบการก่อสร้าง	๓ ล้านบาท	๑๐๐ %
๑๕	อทาตะ	ธุรกิจทั่วไป	๑ ล้านบาท	๑๐๐ %
๑๖	ทวาชากิ กรุงเทพ	อุตสาหกรรมเหมืองแร่	๑๐ ล้านบาท	๕๕.๓ %
๑๗	กานเมทสุโกไซ	ธุรกิจทั่วไป	๖ ล้านบาท	๕๕.๓ %
๑๘	Central Thailand	ซื้อ-ขายจักรยานยนต์	๒ ล้านบาท	๕๕ %
๑๙	ไทยอาชิกะ-มหาคุณ	ผลิตผ้าชนิดต่าง ๆ	๕๐ ล้านบาท	๓๓.๓ %
๒๐	สุมิโตโม	จัดการอาคารธน้อ	๑๘ ล้านบาท	๘๓.๓ %
๒๑	อาอิโนะโมะโตะ	ผงชูรส	๒๕ ล้านบาท	๗๕ %
๒๒	ไทยซูกิมเบอร์	จักรยานยนต์	๓๐ ล้านบาท	๗๕ %
๒๓	ไทยโนด่อน	เส้นค้อและโนด่อน	๑๑ ล้านบาท	๗๓ %
๒๔	ไทยกักกุอะโออิสเงอ	Sharp	๓๐ ล้านบาท	๗๐ %
๒๕	โคโคโอดงค์ (ไทย)	ฮ้อมผ้า	๑๖ ล้านบาท	๕๗.๕ %

ที่มา การสารศนย์ 1 (1-15 กุมภาพันธ์ 2517) : 11

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2511-2516 ขณะที่ครอบครัวยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 54.23 ของครอบครัวยากจนทั่วประเทศ²³ นี่ย่อมแสดงว่าความแตกต่างของรายได้ระหว่างชนบทกับเมืองมีสูงมาก เมื่อต้องเผชิญกับความอดอยากในชนบท ประชาชนที่ยากจนจึงต้องละทิ้งถิ่นฐานที่ทำกินของตนเข้ามาหางานทำในตัวเมือง โดยเฉพาะ ในกรุงเทพฯ ซึ่งอุตสาหกรรมกำลังขยายตัว ความต้องการแรงงานมีสูง แต่การอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก ได้ทำให้แรงงานไทยซึ่งมีราคาถูกอยู่แล้ว เกิดภาวะแรงงานล้นตลาด ต้องแย่งงานกันทำแม้ว่าอัตราค่าจ้างแรงงานจะถูกกดจนต่ำมากก็ตาม จากปี 2500-2516 ลูกจ้างประเภท ไร้มือขายแต่แรงงานส่วนมากจะได้ค่าจ้างวันละ 8-10 บาท และอัตราการใช้ตอเนื่องกันมาเป็นเวลากว่า 10 ปี²⁴ อย่างไรก็ตาม จำนวนคนว่างงานก็มีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังจะเห็นได้จากสถิติของคนว่างงานในระหว่างปี 2514-2519 ดังนี้

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²³ สรพันธุ์ ทับสุวรรณ, "ปัญหาความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยไทย ระหว่างวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 42.

²⁴ แล ดิลกวิทยรัตน์, "พัฒนาการของขบวนการสหภาพแรงงาน พ.ศ. 2501 ถึงปัจจุบัน" , หน้า 240.

ตารางที่ 3 สถิติการว่างงานระหว่าง ปี 2514-2519 (หน่วย : คน)

ปี	จำนวนผู้ว่างงาน	ร้อยละของการว่างงาน
2514	85,000	0.61
2515	862,000
2516	842,000	4.96
2517	716,000	4.73
2518	941,000	3.92
2519	1,059,000	3.50

ที่มา กองวางแผนประชากรและกำลังคน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เมื่อเศรษฐกิจต้องเผชิญกับปัญหาสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของโลก การลดค่าเงินดอลลาร์ของสหรัฐฯ วิกฤตการณ์น้ำมันในตะวันออกกลาง ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรง และในปี 2516 ระดับราคาสินค้าที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจหลายประการ เช่นการกักตุนสินค้า การแตกตั้นแย่งซื้อสินค้าต่าง ๆ ของประชาชน การนัดหยุดงานได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะภายหลังจากที่รัฐบาลยอมออกกฎหมายให้ลูกจ้างมีสิทธินัดหยุดงานได้ในปี 2515

ตารางที่ 4 สถิติการนัดหยุดงานตั้งแต่ช่วงปี 2504 - 2519

ปี	การนัดหยุดงาน	วันทำงานที่สูญเสีย	จำนวนลูกจ้างที่เกี่ยวข้อง
2504	2	68	93
2505	3	81	63
2506	4	118	159
2507	6	300	539
2508	17	3,753	6,566
2509	17	5,413	18,764
2510	2	470	470
2511	14	1,867	3,217
2512	18	5,345	23,593
2513	25	2,888	6,004
2514	27	5,153	12,646
2515	34	7,803	19,903
2516	501	117,887	296,887
2517	357	105,883	507,607.5
2518	241	97,734	722,946
2519	133	65,342	495,619.5

ที่มา กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย โดยการนัดหยุดงานส่วนใหญ่จะอยู่ในเขต
กรุงเทพฯ และจังหวัดรอบ ๆ กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเขตอุตสาหกรรม

ความกดดันจากสภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำโดยรัฐบาล ไม่สามารถคลี่คลายปัญหาได้ นับ
เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปเกิดความไม่พอใจในตัวรัฐบาลและสภาพดังกล่าว และ
ยังทำให้ นักศึกษาจำนวนหนึ่งหันมาสนใจและศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมมากขึ้น แทนที่จะใช้เวลา
ทั้งหมดอยู่กับตำราเรียนหรือความสนุกสนานไปวัน ๆ เท่านั้น ความไม่พอใจดังกล่าวได้ประทุออก
มาในรูปของการเคลื่อนไหวคัดค้านการใช้อำนาจเผด็จการของรัฐบาลจอมพลถนอม ในวันที่ 14
ตุลาคม 2516 อย่างไรก็ตาม หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคมแล้ว สภาพเศรษฐกิจของ ไทยก็ยังไม่ได้ดีขึ้น
ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจยังดำรงอยู่ แนวโน้มของกรณีพิพาทแรงงานระหว่างเจ้านายกับ
ลูกจ้าง กรรมกรและการนัดหยุดงานมีสูงขึ้น เสรีภาพประชาธิปไตยที่มีมากขึ้นทำให้ประชาชนมี
โอกาสแสดงความคิดเห็น ได้เต็มที่ นักศึกษาจึง ได้มีโอกาสที่จะ เรียนรู้และสัมผัสกับปัญหาต่าง ๆ
ที่เกิดขึ้นในสังคมมากขึ้น การเข้าไปศึกษาปัญหาจากกรรมกรและชาวนามีส่วนทำให้ นักศึกษา
ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และมีความต้องการที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม
การเข้าร่วมต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ กับกรรมกรชาวนาระหว่างปี 2516-2519
เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงเจตนาที่ ที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดจากความ
ตระหนักถึงปัญหาทาง เศรษฐกิจที่เกิดขึ้น

เงื่อนไขทางสังคม

สภาพแวดล้อมของสังคมตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม เป็นเงื่อนไขสำคัญอีก
ประการหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้นักศึกษาหันมาให้ความสนใจ เรื่องของสังคมรอบตัวมากยิ่งขึ้น เกิด
ความต้องการที่จะมีส่วนช่วยในการแก้และขจัดปัญหาในสังคม ไปจนกระทั่งมีความคิดที่ต้องการจะ
เปลี่ยนแปลงสังคม โดยอาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ชัดเจนเริ่มตั้งแต่ที่ประเทศ
ไทย ได้มีความสำคัญใกล้ชิดกับสหรัฐฯ ภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีน ได้รับชัยชนะ ในปี 2492
สหรัฐอเมริกา ได้มีนโยบายสกัดกั้นหรือปิดล้อมจีน โดยการขยายอาณัติของตนเข้าไปมีอิทธิพลตั้งแต่
เกาหลีใต้ ได้หันมาจนถึงคาบสมุทรมันโดจีน โดยที่ไทยได้ถูกดึงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายปิด

ลุ่มเงินและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกา รัฐบาลจอมพลป. ในขณะนั้นกียนัตที่จะเข้าร่วม ด้วยการเข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญาป้องกันเอเชียอาคเนย์ (ส.ป.อ.) หรือองค์การซีโต้ (SEATO) ในปี 2498 ก่อนหน้ารัฐบาลก็ได้ลงนามในสัญญาให้ความช่วยเหลือทางทหารจากสหรัฐฯ ในปี 2493 เพื่อให้กองทัพไทยมีความเข้มแข็งพอที่จะต่อต้านการรุกรานของฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ สหรัฐฯ จึงเข้ามามีบทบาทในประเทศไทยมากขึ้นไม่ว่าจะในทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ โดยเฉพาะใน ทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้วิถีชีวิตในความเป็นอยู่ของคนไทยเริ่มเปลี่ยนไป

ในเวลาเดียวกัน การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกก็ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างมาก เริ่มจากการที่รัฐบาลทั้งในสมัยจอมพลสฤษดิ์และสมัยจอมพล ถนอม ได้สนับสนุนให้มีการตั้งสถานเริงรมย์ขึ้นมากมายในกรุงเทพฯ และตามเมืองใหญ่ ๆ มีการ สร้างโรงแรม โรงภาพยนตร์ ไนท์คลับ และอาบอบนวดเพื่อรองรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยวต่าง ชาติที่เข้ามาลงทุน ทหารอเมริกันที่เข้ามาตั้งฐานทัพและนักท่องเที่ยวต่าง ๆ ทำให้กรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองแห่งแสงสีและความศิวิไลซ์ที่ดึงดูดการอพยพเข้าสู่เมืองหลวง นอกจากความต้องการ ทางด้านแรงงาน ปัญหาที่ตามมาจากการขยายตัวของสถานเริงรมย์เหล่านี้คือปัญหาเสพยาเสพติด และอบายมุข ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม

การขยายการศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ นโยบายของการศึกษาใหม่ไม่ได้มุ่งผลิตบัณฑิตเพื่อออกมารับราชการแต่เพียง อย่างเดียวเช่นในอดีต แต่เป็นการมุ่งที่จะผลิตบัณฑิตออกมาเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ รัฐบาลได้ทุ่มเงินงบประมาณเพื่อพัฒนาการศึกษาเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็ได้รับความช่วยเหลืออย่าง ใกล้ชิดจากสหรัฐฯ สหรัฐฯ ได้ให้ความช่วยเหลือผ่านองค์การการศึกษาและวิชาการของ ทางการรัฐบาลสหรัฐฯ เอกชน และมูลนิธิต่าง ๆ ซึ่งให้ความช่วยเหลือโครงการพัฒนาการศึกษา ไทยในทุกระดับ ตัวอย่างองค์กรและสถาบันเหล่านี้ได้แก่ องค์การยูซอม (USOM) มูลนิธิร็อคกี เฟลเลอร์ มูลนิธิฟูลไบรท์ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของสหรัฐฯ ยูเนสโก (UNESCO) และหน่วยงาน

ต่าง ๆ ขององค์การสหประชาชาติ โดยมีการจัดส่งผู้เชี่ยวชาญ นักค้นคว้าวิจัย อุปกรณ์การเรียน การสอน เงินทุนสำหรับนักศึกษาและอาจารย์เพื่อใช้ในการศึกษาหรือทำการวิจัยในต่างประเทศ จากการช่วยเหลือของสหรัฐทำให้จำนวนและขนาดของมหาวิทยาลัยได้ขยายเพิ่มขึ้น และได้ขยาย ไปสู่ส่วนภูมิภาคมากขึ้น ในสมัยจอมพลถนอม เช่นการจัดตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ขึ้นในปี 2509 ก็ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การยูเอชเอ มูลนิธิเอเซีย มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ มหาวิทยาลัยอินเดียน่า มหาวิทยาลัยอัลลินอยส์ มหาวิทยาลัยมิชิแกน และมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน โดย มหาวิทยาลัยเหล่านี้ ได้ส่งอาจารย์ 12 คนมาควบคุมโครงการเรียนการสอนในสถาบันนี้²⁵ การช่วยเหลือในการจัดหลักสูตรแบบอเมริกัน ในคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จากมหา- วิทยาลัยอัลลินอยส์²⁶ เป็นต้น

การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนประชากร และการที่ไม่มีนโยบายทางการศึกษาที่ แน่นนอนของรัฐบาล²⁷ ได้นำไปสู่การเสียดุลยภาพในการผลิตบัณฑิตบางแขนงเกินความต้องการ ขณะที่ ในบางแขนงไม่สามารถผลิตบัณฑิตได้ตามความต้องการของสังคม กล่าวคือสังคมมีความ ต้องการแพทย์ พยาบาล วิศวกรเป็นจำนวนมากแต่การผลิตบุคคลากรในสาขานี้ด้อย ซึ่งประมาณ ส่งทำให้ไม่สามารถผลิตบุคคลากรในด้านนี้ได้อย่างเพียงพอ ขณะที่จำนวนความต้องการจะเข้า ศึกษาในระดับอุดมศึกษามีมาก รัฐบาลจึงต้องหันมาผลิตบัณฑิตทางด้านสังคมศาสตร์ซึ่งใช้ทุน

²⁵ พลศักดิ์ จิตร ไกรศิริ, บรรณาธิการ, ทัศนะจากต่างแดน : ไทยมองไทย

(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2524), หน้า 231.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 232.

²⁷ สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์, "นิสิตนักศึกษากับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย"

(ปริญญารัฐศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 68.

ต่ำกว่าแทน²⁸ เช่นแต่เดิมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มุ่งผลิตบัณฑิตทางด้านเกษตรต่อมาได้จัดตั้งคณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ คณะวิทยาศาสตร์ และคณะอักษรศาสตร์ขึ้นและที่เห็นได้ชัดคือการจัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่มุ่งผลิตบัณฑิตทางด้านสังคมศาสตร์แต่เพียงอย่างเดียว เป็นต้น แต่การผลิตบัณฑิตในสาขาสังคมศาสตร์นั้นมีความต้องการของตลาดแรงงานจึงทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน หรือจำเป็นต้องเข้าทำงานที่ไม่ตรงกับวุฒิที่เรียนมา หรือเข้าทำงานโดยได้รับอัตราเงินเดือนต่ำกว่าวุฒิ ปัญหาบัณฑิตทำงานที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนจึงได้เกิดขึ้นท่ามกลางปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นดังที่กล่าวมาแล้ว ขณะที่ความขาดแคลนบุคลากรทางด้านสาธารณสุข และเทคโนโลยียังคงดำรงอยู่

สภาพเช่นนี้ได้เป็นแรงผลักดันให้นักศึกษาเริ่มให้ความสนใจกับปัญหาสังคมรอบตัวมากขึ้น ปัญหาความแตกต่างระหว่างทฤษฎีที่ได้อ่านเรียนมาจากในตำรากับสภาพความเป็นจริง นักศึกษาเริ่มพบว่าสภาพสังคมแทบทุกด้านมีความแตกต่างอย่างมากจากสิ่งที่ควรจะเป็นในทางทฤษฎี เช่น ข้าราชการที่ตดองทำงานด้วยความสุจริต ทุกคนมีความเท่าเทียมกันในทางกฎหมาย หรือการพัฒนาอุตสาหกรรมและกิจการจะบันดลให้ประชาชนส่วนใหญ่มีความสุขสบายในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต เป็นต้น นักศึกษาพบตัวอย่างเหล่านี้ได้น้อยมากในสังคมไทย นอกจากนั้นยังได้รับแรงกระตุ้นจากบรรดาอาจารย์นักวิชาการรุ่นใหม่ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ โดยอาจารย์และนักวิชาการเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นผลพวงของการพัฒนาการศึกษาของประเทศ คนไทยจำนวนมากได้เดินทางไปศึกษาต่อยังต่างประเทศด้วยเงินของรัฐบาลไทย เงินทุนจากต่างประเทศ เงินทุนช่วยเหลือจากองค์กรต่าง ๆ หรือแม้แต่ไปด้วยทุนส่วนตัว การไปศึกษาต่างประเทศซึ่งส่วนมากจะเป็นสหรัฐอเมริกาทำให้บางส่วนของคนเหล่านี้ได้รับวัฒนธรรมและกลิ่นไอ

²⁸ วศิษฐ์ ประจวบเหมาะ, "การเพิ่มประชากรและผลที่มตอการศึกษา" ปัญหา

ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยจากตะวันตก และหันมาสังสัยต่อระบบการเมืองตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของสังคมไทยในเวลานั้น เมื่อคนเหล่านี้ได้กลับมาเป็นอาจารย์หรือนักวิชาการในมหาวิทยาลัยก็ได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมและความคิดที่ได้จากตะวันตกมาสู่นักศึกษา

แรงกระตุ้นจากอาจารย์และนักวิชาการรุ่นใหม่นี้ทำให้นักศึกษาเริ่มแสวงหาจุดมุ่งหมายของชีวิต ของสังคมแทนที่จะท่องจำแต่ตำราเรียนแต่เพียงอย่างเดียว ผลจากการขยายตัวของการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองโดยตรง นักศึกษาต้องอ่านและศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ทำให้มีโอกาสได้รับรู้ ให้ความสนใจที่นำไปสู่การมีบทบาทเข้าร่วมทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมมากขึ้น

การสนใจและศึกษาปัญหาสังคมทั้งด้วยการอ่านจากหนังสือและด้วยการลง ไปสัมผัสกับปัญหา โดยตรงยังทำให้นักศึกษา ได้พบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องความอดอยาก ปัญหาความเป็นธรรม แม้กระทั่งภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม แล้วก็ยังเกิดปัญหาเช่นนี้ อยู่ทั่วไป การเข้าไปช่วยเหลือคนยากจนทั้งในเมืองและชนบทยังทำให้นักศึกษา ได้พบกับปัญหาความขัดแย้งมากขึ้น เช่นความขัดแย้งระหว่างชาวนากับเจ้าที่ดิน ชาวนากับพ่อค้าข้าว ผมอทธิพลกับชาวนาน เจ้าหน้าทักกับชาวนาน ลูกจ้างกับนายจ้าง กรรมกรกับเจ้าของโรงงาน เป็นต้น จึงมีความสนใจในปัญหาสังคมและการเมืองมากขึ้น กระทั่งเข้าไปมีบทบาททางการเมืองอย่างมากในเวลาต่อมา โดยมุ่งหวังอยากที่จะมีส่วนผลักดันให้เกิดการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงสังคม

ในช่วงทศวรรษก่อนหน้า 14 ตุลาคม 2516 สังคมภายในมหาวิทยาลัยของนักศึกษาชั้น
 เป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความพึงเพื่อสนุกสนาน และซึ่งตั้งเด่นกั้นอยู่ในวงแคบๆ รอบๆ ตัวเอง
 ซึ่งมีแนวโน้มไปในด้านบันเทิง และซึ่งตั้งเด่นมากกว่าการแสดงความสามารถทางด้านสติปัญญา
 กิจกรรมสองประเภทนี้ได้รับความสนับสนุนอย่างเต็มที่จากทางมหาวิทยาลัยคือกิจกรรมเพื่อความ
 บันเทิงประเภทหนึ่ง กับกิจกรรมกีฬาอีกประเภทหนึ่ง ในเป็นหนึ่งๆ จะมีการจัดงานกิจกรรมประเภ
 ้ไปตลอดทั้งปี ตั้งแต่งานรับน้องใหม่ งานกีฬา คณะงานลอยกระทง งานชนปีใหม่ งานบอล การ
 จัดดนตรีหรือภาพยนตร์เพื่อหาเงินเข้าชมรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดงานฟุตบอลประเพณีระ
 หว่างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักของนิสิตนักศึกษา
 ในเวลานั้น ดังข้อความที่กล่าวว่า "...กิจกรรมที่ขาดไม่ได้ที่สุดในชีวิตนักศึกษาคือการแข่งขันฟ
 บอลประเพณีกับอีกมหาวิทยาลัยหนึ่ง"²⁹ สยาม นวลสกลซึ่งเคยศึกษาในคณะรัฐศาสตร์มหา
 วิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างปี 2506 - 2511 ได้จารึกถึงบรรยากาศของการจัดงานฟ
 บอลประเพณีว่า

. . . วันฟุตบอลประเพณีนั้นเป็นวันที่พวกเราคิดกันเอาเองว่าสำคัญที่สุด มีการ
 เตรียมงานดังกล่าวมานานที่สุด และเปลืองที่สุด เรียกว่าภาค 2 เปิดชนเมื่อใดก็ไม่ม
 ะไรอีกแล้วนอกจากจะหายใจเป็นฟุตบอลประเพณี มีการซ้อมเชียร์ทุกเที่ยงทุกวัน
 และเต็มวัน เมื่อเวลาเหลืออีก 7 วัน ทุกเย็นจะมีการซ้อมพาเหรดชุดต่าง ๆ ซึ่ง
 ประกาดประชันกันในเรื่องความสวยงาม แต่ละแถวแต่ละชุดแต่งตัวหรูหราฟู่ฟ่า ไม่
 ยอมให้หน้ากันเลย เงินทองทุ่มเทกลงไปไม่มีใครเสียตมเสียตายหรือเพราะ
 เป็นเงินผู้ปกครองทั้งนั้นจะ ไปเสียด้วยทำไม เพราะยัง ใจๆ ก็ต้องรักษาชื่อเสียงกัน

²⁹ "บทบาทของนิสิตนักศึกษาในสังคม, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิต-
 นักศึกษา 3 (มกราคม, 2510), หน้า 5.

ไว้ก่อน . . . 30

นอกเหนือจากงานฟุตบอลประเพณีแล้วกิจกรรมที่มีความสำคัญพอ ๆ กันคือ งานรับน้องใหม่ โดยเฉพาะ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว กิจกรรมทั้งสองนี้เป็นกิจกรรมที่สามารถดึงดูดให้ทั้งหมดมาร่วมกัน ได้มากที่สุด แม้ว่าจะมีกิจกรรมในรูปแบบอื่น ๆ อยู่อีกมากมายก็ตาม ดังที่ นิตยภัฏ เอียวศรีวงศ์ ได้บรรยายถึงการเข้าร่วมกิจกรรมของนิสิตจุฬาฯ ในสมัยนั้นว่า

. . . ตามกฎของมหาวิทยาลัย นิสิตจะต้องเสียค่าสมาชิกสโมสรนิสิตเป็นประจำทุกปี นั่นก็เท่ากับว่านิสิตทุกคนจะต้อง เป็นสมาชิกสโมสรซึ่งมีชมรมใหญ่ย่อยอยู่หลายสิบชมรม นับตั้งแต่ชมรมดนตรีไทย ไปจนถึงชมรมรักบี้ เหล่านี้นั่นเอง เราอาจแน่ใจได้ว่า ไม่นิสิตคนใดที่อาจ ใช้บริการของชมรมต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นที่แน่นอนว่า ไม่มีใครที่จะมีความสนใจกิจกรรมต่างๆอย่างกว้างขวางขนาดนี้ ผลที่ได้รับกับคือนักศึกษานานน้อยชนิดเดียวที่ได้มาร่วมกิจกรรมกับสโมสร เช่นเป็นนักดนตรี นักกีฬา นักร้อง นอนหนังสือ ในขณะที่นักศึกษาส่วนใหญ่ถูกปล่อยอ้างว่างอยู่ตามคณะต่างๆ และ ได้ร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัยเฉพาะในงานแข่งขันฟุตบอลประเพณี (หรือกีฬาชนิดสำคัญอื่นๆ) และงานรับน้องใหม่ อาจจะเป็นเพราะเหตุนี้แหละมังที่เรามักจะ โกรธแค้นกันเป็นหนักหนา เมื่อมีใครมาโจมตีกิจกรรมของเราในวันทั้งสอง เพราะมันเป็นสิ่งเดียวที่มอยู่จริง ๆ³¹

³⁰ สุขุม นวลสกุล, "เมื่อก่อนคนเรายัง ใจอยู่" ใน ธรรมศาสตร์ 50 ปี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี แห่งการสถาปนา 27 มิถุนายน 2527, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 438.

³¹ นิตยภัฏ เอียวศรีวงศ์, "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับกิจกรรมนอกหลักสูตรในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย," สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (2509), หน้า 12-13.

และสำหรับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ที่ไม่ได้มีส่วนในงานฟุตบอลประเพณีแล้ว งานรับน้องใหม่ก็จะเป็นงานที่มีความสำคัญมากที่สุด วัตถุประสงค์และรูปแบบของงานรับน้องใหม่นี้เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์ของนักศึกษาที่เป็นไปในลักษณะของระบบอาวุโส (Seniority) เป็นส่วนใหญ่ คือมีลักษณะที่นักศึกษารุ่นพี่ปกครองนักศึกษารุ่นน้อง กิจกรรมต่าง ๆ ล้วนเป็นไปในเงื่อนไขของความสัมพันธ์ในระบบอาวุโส นั่นเอง แม้ว่าในบางมหาวิทยาลัยความสัมพันธ์ของนักศึกษาจะไม่ได้เป็นแบบระบบอาวุโสก็ตาม เช่น ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กิจกรรมต่าง ๆ ก็ยังไม่ค่อยมีความแตกต่างกันนัก คือมุ่งให้ความสำคัญกับความหรรษาสนุกสนาน ไม่สนใจการเมืองหรือสังคมภายนอก วิทยากร เชียงกร ได้เล่าถึงบรรยากาศในช่วงนี้ว่า

... แม้ว่าที่ธรรมศาสตร์จะไม่มีประเพณีน้องใหม่ ไม่มีระบบอาวุโสเหมือนที่พูด แต่ความคิดความอ่านและวิถีชีวิตของนักศึกษาส่วนใหญ่ก็ไม่ต่างกันนัก นักศึกษาธรรมศาสตร์ที่มีความคิดจิตใจแบบเด็ก ๆ หลายคนยังเห็นว่า การไม่มีระบบอาวุโสและการรับน้องใหม่ทำให้ขาดความอบอุ่นเมื่อเทียบกับจุฬาฯ บางคณะ เช่น ตรีรัฐศาสตร์จึงพยายามสร้างขึ้นมา³²

กล่าวได้ว่าการที่สภาพสังคมในมหาวิทยาลัยมีลักษณะดังกล่าวมานี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากความพยายามของรัฐที่จะปิดกั้นเสรีภาพการแสดงออกทางการเมืองของนักศึกษา ในยุคก่อนหน้าที่จอมพลสฤษดิ์จะทำการรัฐประหารในปี 2501 นั้น นักศึกษามีความตื่นตัวสนใจปัญหาทางการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ภายนอกมหาวิทยาลัย และยังมีบทบาทเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองเป็นระยะ เช่น การคัดค้านการเลือกตั้งสกปรกเมื่อปี 2500 แต่ภายหลังกการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ มีการจำกัดเสรีภาพและปราบปรามการเคลื่อนไหวทางความคิด กวาดล้างจับกุมบรรดานักคิด นักเขียนนักหนังสือพิมพ์ และนักศึกษาเป็นจำนวนมาก ทำให้บรรยากาศแห่ง

³² วิทยากร เชียงกร, "ช่วงที่หายไป 'หาความหมาย' ที่ธรรมศาสตร์" ใน ธรรมศาสตร์ 50 ปี, หน้า 449.

ความตื่นตัวทางการเมืองของนักศึกษาต้องหยุดซังก้าง นักศึกษาถูกปิดหูปิดตาตัดขาดความรับรู้ถึงสังคมภายนอกมหาวิทยาลัย รัฐบาลได้เข้าควบคุมและอำนวยการในมหาวิทยาลัยมากขึ้น โดยให้ผู้ที่ทำหน้าที่สำคัญ ๆ ในคณะรัฐบาล ได้เข้ามาเป็นอธิการบดีและคณบดีของมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งนี้เป็นเจตน์เจานางค์ที่ชัดเจนของจอมพลสฤษดิ์ ซึ่ง ได้กล่าวปราศรัยแก่นิสิตคณะรัฐศาสตร์ และคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2504 ว่า ". . . แต่อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าจะไม่ละเลยในการปรับปรุง. แก่ระเบียบการปกครองควบคุมในมหาวิทยาลัย ให้รัดกุมเหมาะสมยิ่งขึ้น"³³

ภายหลังการมรณกรรมของจอมพลสฤษดิ์ในปี 2506 และจอมพลถนอม ได้สืบอำนาจต่อมานั้น ได้เริ่มมีการเคลื่อนไหวทางความคิดในหมู่นักศึกษาขึ้นมาบ้างท่ามกลางสภาพสังคมที่รายรอบตัวนักศึกษาดังที่กล่าวมานี้ บรรยากาศของสังคมภายในมหาวิทยาลัยเริ่มทำให้นักศึกษาเริ่มรู้สึกเบื่อหน่ายและหันมาแสวงหาความหมายของชีวิต ขบคิดปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น เริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ แล้วขยายตัวออกไปมากขึ้นเรื่อย ๆ กระทั่งกลายเป็นกลุ่มนักศึกษาที่มารวมตัวถ่ายทอดความคิดเห็นและการเคลื่อนไหวสู่นักศึกษาจำนวนมากในเวลาต่อมา

อิทธิพลการเคลื่อนไหวทางความคิดในช่วงต่าง ๆ

การเคลื่อนไหวทางความคิดในสังคมนั้น ถ้าไม่ได้เป็นไปเพื่อตอบสนองหรือสร้างเสริมอุดมการณ์และอำนาจของรัฐใหม่ความเข้มแข็งแล้ว ก็จะเป็นไปในลักษณะที่ขัดแย้งหรือสวนทางกับอุดมการณ์และอำนาจรัฐนั่นเอง การเคลื่อนไหวทางความคิดที่สวนทางกับระบบเดิมนี้มักเป็นผลสืบเนื่องมาจากกระแสของความไม่พอใจต่อสภาพของสังคมที่เป็นอยู่ หรือ ไม่ก็ได้รับอิทธิพลทาง

³³ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, สันทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ พ.ศ. 2502-2504

ความคิดจากต่างประเทศ เกิดการตั้งคำถามต่อระบบและการแสวงหาทางออกที่คิดว่าดีที่สุดให้แก่สังคม และการลงมือปฏิบัติจริงเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยที่สภาพของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมมีส่วนผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวทางความคิด ซึ่งอาจจะออกมาในรูปของการเคลื่อนไหวทางวิชาการเท่านั้น หรือออกมาในรูปของการเคลื่อนไหวคัดค้านระบบและมีการโฆษณาความคิดออกสู่ประชาชนระดับกว้าง ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 การเคลื่อนไหวทางความคิดที่ส่วนทาง ก็ระบบเดิมและสามารถส่งผลสะท้อนค่อนข้างมากต่อการเมืองไทย มีปรากฏให้เห็นชัดเจนตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2490 ที่มีการศึกษาทฤษฎีมาร์กซิสต์ การวิเคราะห์สังคมไทยตลอดจนการเผยแพร่ความคิดของปัญญาชนก้าวหน้าอย่างเปิดเผย ภายหลังจากการเคลื่อนไหวทางความคิดนี้ต้องหยุดชะงักลง เนื่องจากการปราบปรามฝ่ายก้าวหน้าของจอมพลสฤษดิ์ ที่ชนชั้นนำในนี้ 2501 แล้ว สภาพการปกครองแบบเผด็จการได้ผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวทางความคิดของปัญญาชนอีกรุ่นหนึ่งขึ้นใน ช่วงปลายทศวรรษ 2500 ถึงต้นทศวรรษ 2510 ส่งผลสะท้อนอย่างแรงต่อระบอบการเมืองการปกครองไทยในเวลานั้น และนำมาซึ่งการก่อตัวของขบวนการนักศึกษาที่มณฑลทางการเมือง ในช่วงก่อน 14 ตุลาคม 2516 และมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวต่อต้านระบบที่ดำรงอยู่ตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ด้วย

ดังนั้นหากจะพิจารณาถึงรากฐานหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่กำหนดความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาแล้ว การเคลื่อนไหวทางความคิดที่เกิดขึ้นในเวลานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องนำมาพิจารณาควบคู่ไปกับปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมด้วย ทั้งนี้เนื่องจากได้ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาความคิดของนักศึกษา จะพบได้ว่าการที่นักศึกษาคนหนึ่งจะเข้าร่วมมีบทบาทหรือเข้าทำกิจกรรมในขบวนการนั้น นอกจากจะเป็นผลจากความไม่พอใจต่อสภาพที่ไม่เป็นธรรมในสังคมแล้ว การได้สัมผัสกับบรรยากาศการเคลื่อนไหวทางความคิดที่มีการเผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ ผ่านสิ่งพิมพ์ การจัดกลุ่มก๊อปปี้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การจัดนิทรรศการต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ นักศึกษามีความตื่นตัวและสนใจต่อปัญหารอบตัวมากขึ้น

การเคลื่อนไหวทางความคิดที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการเติบโตของขบวนการนักศึกษาอาจแบ่งได้ เป็น 3 ช่วง คือช่วงทศวรรษ 2490 ช่วงก่อน 14 ตุลาคม 2516 และช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 ดังนี้

1. การเคลื่อนไหวทางความคิดช่วงทศวรรษ 2490

ภายหลังการทำรัฐประหารของฝ่ายทหารในปี 2490 สภาพการเมืองไทยได้มี แนวโน้มไปสู่การใช้อำนาจทหารในการปกครองแบบเผด็จการ การสร้างเสริมความเข้มแข็งทาง อำนาจของรัฐบาลจอมพลป. และการผูกความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ในลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ได้ กระตุ้นให้ปัญญาชนไทยที่มีความสนใจทางการเมือง เริ่มที่จะหมัดศรัทธากับสภาพที่เป็นอยู่ของการ เมืองไทย ขณะที่ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับสากลที่พรรคคอมมิวนิสต์ได้รับชัยชนะ และ สถาปนารัฐสังคมนิยมขึ้นในสหภาพโซเวียตขึ้นเป็นประเทศแรกของโลกในปี 2460 และตามด้วย สาธารณรัฐประชาชนจีนในปี 2492 ทำให้เกิดความตื่นตัวในการศึกษาแนวทางสังคมนิยมและลัทธิ คอมมิวนิสต์ของปัญญาชนในประเทศไทย มีการศึกษาและวิเคราะห์สังคมไทย โดยนำเอาทฤษฎี วัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) และวัตถุนิยมภาษาวิบัติ (Dial ectic Materialism) ของลัทธิมาร์กซ์และทฤษฎีการเมืองชนกึ่งศักดินาของเหมาเจ๋อตงมา อธิบายสังคมไทย แต่การศึกษาลัทธิมาร์กซ์ในช่วงทศวรรษ 2490 นี้มีลักษณะที่ค่อนข้างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นความคิดทฤษฎีของคาร์ล มาร์กซ์ เฟรดเดอริค เองเงิล เลนิน สตาลิน เหมา เจ๋อตงหรือของ อีเมล เบิร์น นักทฤษฎีมาร์กซ์ของอังกฤษ โดยไม่มีแนวความคิดจากสำนักใด ครอบงำเป็นกระแสหลัก³⁴

³⁴ นภาพร อติวานิชยพงศ์, "การศึกษาทฤษฎีมาร์กซ์ช่วงทศวรรษ 2490 :

รากฐานภูมิปัญญาของฝ่ายซ้ายไทยหลัง 14 ตุลาคม 2516" ใน วิทยานิพนธ์รัฐ, ปรีชา ธรรม-
วันธร และบัณฑิต ธรรมตรีรัตน์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2528), หน้า 110.

การศึกษาวิเคราะห์สังคมไทย โดยอาศัยทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มปัญญาชนไทยที่ไม่พอใจต่อสภาพสังคมการเมืองที่เป็นอยู่ หรือ ไม่ได้รับอิทธิพลจากการที่มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศทำให้ได้เห็นแบบอย่างหรือสัมพันธ์กับบรรยากาศของระบอบสังคมนิยม หรืออย่างน้อยก็ได้มีโอกาสศึกษาเกี่ยวกับลัทธิทางการเมืองอย่างกว้างขวางและเสรี ปัญญาชนเหล่านี้เช่น สภา ศิริมานนท์ ซึ่งได้สนใจศึกษาเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์อย่างมาก และเป็นบรรณาธิการนิตยสารอักษร-สารสิน ได้ผ่านประสบการณ์จากการเป็นผู้อาวุโสสงครามที่ประเทศจีน ในช่วงที่เกิดสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น และ เคย ไปอยู่ในสหภาพโซเวียตและยุโรป ทำให้เกิดความสนใจและเข้าใจต่อระบบสังคมนิยมและลัทธิมาร์กซิสต์ ใกล้เคียง สายประดิษฐ์ หรือ "ศรีบูรพา" ปัญญาชนไทยอีกคนหนึ่งที่มีโอกาสไปดูงานหนังสือพิมพ์ ในต่างประเทศที่ประเทศออสเตรีย ในระหว่างปี 2490 - 2492 ทำให้มีโอกาสได้เห็นระบอบประชาธิปไตย ในออสเตรีย และศึกษาวิชาการเมืองจากอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเมลเบิร์น ประสบการณ์จากประเทศออสเตรียนี้ทำให้หันมาสนใจศึกษาคำคิดมาร์กซิสต์มากขึ้น จากที่เคยสนใจในความคิดสังคมนิยมของเพียบิน ในก่อนหน้านั้น สกัทร สคนธากิรมย์ ปัญญาชนที่สนใจทฤษฎีมาร์กซิสต์ โดยได้รับอิทธิพลจากการที่โตศึกษาวิชาลัทธิเศรษฐกิจในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อปี 2484-2487 และยังมีโอกาสคลุกคลีกับเอกสารและหนังสือเกี่ยวกับมาร์กซิสต์อย่างมาก ในช่วงที่ไปทำงานเป็นพนักงานแปลของสถานทูตสหภาพโซเวียตปี 2492 - 2495 ปัญญาชนที่สำคัญอีกคนหนึ่งคือ สมัคร บราวาสหรือ "กัปตันสมุทร" ที่หันมาสนใจศึกษาทฤษฎีมาร์กซิสต์นี้ เนื่องจากได้เห็นและไม่พอใจต่อการเล่นพรรคเล่นพวกของระบบราชการที่ตนทำงานอยู่ ประกอบกับการที่เคยผ่านการศึกษามาจากประเทศอังกฤษและชอบการค้นคว้าอยู่แล้วจึงสนใจที่จะแสวงหาแนวทางที่จะตอบและแก้ไขปัญหาของสังคมไทย และภายหลังได้ให้ความสนใจที่จะศึกษาทฤษฎีมาร์กซิสต์และระบอบสังคมนิยมมากขึ้น³⁵

³⁵ ดูรายละเอียดพัฒนาการทางความคิดและผลงานของปัญญาชนทั้ง 4 ท่านในเรื่องเดียวกัน.

นอกจากนี้ยังมีปัญญาชนอีกสายหนึ่งซึ่งถือได้ว่า เป็นผลผลิตของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในทศวรรษ 2490 พคท. ได้ขยายอิทธิพลทางความคิดเข้ามาในหมู่ปัญญาชน ได้มาก โดยผ่านหนังสือพิมพ์ มหาชน ซึ่งออกโดยพคท. ตั้งแต่ก่อนปี 2490 ปัญญาชนเหล่านี้ส่วนมาก เป็นนักศึกษาและบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ได้แก่ พัน บัวอ่อน แปล่องวารณศรี อัครนิย พลจันทร์ รวมทั้ง จิตร ภูมิศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

เวทีที่สำคัญในการเคลื่อนไหวทางความคิดในยุคนั้น ได้แก่ นิตยสาร อักษรสาส์น ซึ่งออกในช่วงปี 2492 - 2495 มีสภา ศิริमानนท์เป็นบรรณาธิการ นิตยสารฉบับนี้ ได้ทำภารกิจพิเศษ แพร่บทความทฤษฎีเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์ของปัญญาชนที่สนใจศึกษาความคิดสังคมนิยม และลัทธิมาร์กซิสต์ ในเวลานั้น เช่น บทความเรื่อง "ในที่สุดโซเชลลิสม์จะต้องชนะ, อย่าสงสัยเลย" และ "ก้าว ไปสู่โซเชลลิสม์" ของสภา ศิริमानนท์ (ตุลาคม 2495) บทความเรื่อง "เศรษฐกิจในระบอบประชาธิปไตยโดยแผนใหม่โดย สวพ. (สนวน วรพฤษ) เป็นบทความที่ลงติดต่อกัน 10 ตอน 10 ฉบับในช่วงปี 2494 - 2495 เรียบเรียงจากต้นฉบับเดิมของศาสตราจารย์เสนจื่อหยวน มหาวิทยาลัยปักกิ่ง บทความเรื่อง "ลัทธิวัตถุนิยมตามคตินิยมของสำนักต่าง ๆ" ของ อักษร ธรรมสาส์น (สภา ศิริमानนท์) (ธันวาคม 2494) เรื่อง "อนาธิปไตยหรือสังคมนิยม" ซึ่งแปลจาก "ANARCHISM OR SOCIALISM" ของ J.V. STALIN โดย ป.เปาโรหิต (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2495) เรื่อง "ลักษณะของปัจเจกชนในระบบโซเชลลิสม์" ซึ่งพัฒนา ร่มยศ (สุภัทร สุนธากักรมย์) แปลจาก "SOCIALISM AND INDIVIDUAL" ของ M.D. KAMMARI (กันยายน 2495) และ "มอดินาเคาระะหวายานพนธ ได้อิเลคตคของสตาลิน" ของกัปตันสมุทร (2494) นอกจากนี้ยังมี การแปลวรรณกรรมชิ้นเอกของ หลู่ซัน นักเขียนชื่อดังของจีนเรื่อง "ประวัติจริงของอาเคา" แปลโดย เตชะ ปัญญาชัย มาลงจบเรื่อง ในเล่มเดียวในนิตยสารอักษรสาส์น (เมษายน 2495) ด้วย

นอกจากนิตยสารอักษรสาส์นรายเดือนแล้วยังมีงานเขียนอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับระบอบสังคมนิยมและลัทธิมาร์กซิสต์ เช่น หนังสือ แคปิตลลิสม์ ของสภา ศิริमानนท์ พิมพ์เผยแพร่ในปี 2494

หนังสือ ไทยกึ่งเมืองขึ้น ของ อรุณย์ พรหมชมพู (อุดม ศรีสารธรรม) วิวัฒนาการของสังคมไทย ของ เตชะ รัตติโยธิน ตีพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มหาชน³⁶ ในปี 2493 หนังสือสองเล่มหลังนี้เป็นงานเขียนที่มีการวิเคราะห์สังคมไทยโดยตรง นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวในด้านการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมออกมามากมาย มีทั้งที่เป็นวรรณกรรมไทยที่สะท้อนสภาพของสังคมในเวลานั้น เช่น ความรักของวัลยา ปู่ตาจ ของ เสนีย์ เสาวพงศ์ และ ไปข้างหน้า จนกว่าเราจะพบกันอีก คู่ขานรับ และที่เป็นงานแปลวรรณกรรมแนวสังคมนิยมของต่างประเทศ เช่น เชาอกู บังคับให้เป็นโจร (เรื่องแปลจากวรรณกรรมของออสเตรเลีย) แม่ (เรื่องแปลจากบทประพันธ์ของ MAXIM GORKY นักประพันธ์รัสเซีย) ของ กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี กระแสความตื่นตัวและการเคลื่อนไหวทางความคิดที่ก้าวหน้าขึ้นต้องหยุดชะงักลง เนื่องจากการปราบปรามของรัฐบาลในปี 2495 กล่าวคือ บรรยากาศของการเคลื่อนไหวทางความคิดในเวลานั้น ได้ก่อให้เกิดความตื่นตัวในหมู่ของนักศึกษาปัญญาชนมากขึ้น โดยเฉพาะนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง คนเหล่านี้ได้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและ เศรษฐกิจ สันนิษฐานที่จะให้มีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ฝ่ายประชาชนเริ่มมีการเคลื่อนไหว เพื่อคัดค้านนโยบายและการกระทำของรัฐบาลไม่ว่าจะ ในกรณีของขบวนการ 11 ตุลาคม 2494 ที่นักศึกษา มธก. ได้รวมตัวกันเรียกร้องให้รัฐบาลคืนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองจากการยึดครองของกองทัพภายหลังกรณีกบฏแมนฮัตตัน หรือกรณีการเคลื่อนไหวของขบวนการสันติภาพ ซึ่งจัดตั้งขึ้นในเดือนเมษายน 2494 เพื่อขานรับข้อเรียกร้องของที่ประชุมคณะกรรมการการแห่งสมัชชาเพื่อสันติภาพสากล สมัยที่ 3 ปี 2493 ความตื่นตัวทางความคิดของนักศึกษาปัญญาชนนักรัฐบาลกล่าวหาว่าเป็นความคิดที่เป็น

³⁶ สำนักพิมพ์มหาชนนั้นแต่เดิมเป็นหนังสือพิมพ์มหาชนของพคท. ที่เผยแพร่ความ

คิดต่อต้านญี่ปุ่น และวิพากษ์อาจารย์รัฐบาล แต่ภายหลังการรัฐประหารปี 2490 แล้วหนังสือพิมพ์

ฉบับนี้ก็ได้ปิดลง จึงหันมาพิมพ์หนังสือพอกเกิดบดแทน.

ภัยต่อประเทศหรือเป็นความคับแค้นคอมมิวนิสต์ ซึ่งในเวลานั้นพรรคคอมมิวนิสต์จีน ได้รับชัยชนะ ต่อรัฐบาลก๊กมินตั๋งในประเทศจีนแล้ว และทางประเทศไทยก็ได้เป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ โดย เจาะmine โยบายที่เข้าร่วมสงครามเย็นกับสหรัฐฯทำให้รัฐบาลต้องเร่งดำเนินการปราบปรามคนที่ มีความคิดก้าวหน้าเหล่านั้นรวมทั้งยังถือโอกาสในการปราบปรามกลุ่มอำนาจเก่าของปรีดี พนมยงค์ ที่ถือเป็นศัตรูทางการเมืองที่สำคัญของจอมพลป.อีกด้วย ภายหลังจากการปราบปรามในวันที่ 10 พฤศจิกายน 2495 ครั้งนั้นแล้ว ผู้ถูกปราบปรามก็ตั้งข้อหาเป็นกบฏต่อแผ่นดิน มีการกวาดล้าง จับกุมนักคิดนักเขียนเป็นจำนวนมาก และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการกระหว่านเป็นคอมมิวนิสต์ในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2495 อีกด้วย ทำให้การเคลื่อนไหวทางความคิดในลักษณะที่ เปิดเผยต้องยุติลง

แต่การปราบปรามและริดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนในปี 2495 ทำให้รัฐบาลจอมพลป.ต้องเผชิญกับปัญหาความกดดันจากฝ่ายประชาชนพร้อม ๆ กับความกดดันจากความขัดแย้งภายในกลุ่มชนชั้นปกครองด้วยกันเอง ในที่สุดรัฐบาลจึงต้องเปลี่ยนนโยบายทางการเมืองใหม่เพื่อเป็นการผ่อนคลายความกดดันทางการเมือง ในปี 2498 รัฐบาลได้นำแบบอย่างการไฮด์ปาร์คซึ่ง จอมพลป. ได้มาจากการเดินทาง ไปอเมริกาและยุโรปมาเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พูดและแสดงความคิดเห็น และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติแรงงานในปี 2499 ทำให้กรรมกรมีสิทธิจัดตั้งสหภาพแรงงานและมีการเคลื่อนไหวต่อสู้ของกรรมกรขึ้นหลายครั้งในปี 2499 และ 2500 ถึง 33 ครั้ง³⁷ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นทำให้เกิดกระแสการเคลื่อนไหวทางความคิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

การเคลื่อนไหวในช่วงปลายทศวรรษ 2490 นี้มีการแสดงทัศนะต่อปัญหาของสังคมไทย

³⁷ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, วีรชนหาญกล้า (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2518), หน้า 16.

ว่าหากข้าราชการโจมตีนโยบายและการทำงานของรัฐบาลอย่างกว้างขวาง เผยแพร่ผ่านทางหนังสือ หนังสือพิมพ์และนิตยสารต่าง ๆ ซึ่ง ได้แก่ สารเสรี เดลิเมล์ ปดุมรายักษ์ วารสารนิติศาสตร์ ฉบับบรรณาธิการใหม่ 2500 เศรษฐสารรายักษ์ สายธารรายเดือน เป็นต้น ความแตกต่างระหว่างการเคลื่อนไหวศึกษาทฤษฎีมาร์กซิสต์ ในฐานะที่เป็นปรัชญาทางเศรษฐศาสตร์การเมืองมากกว่า งานส่วนมากที่ออกมา ก็จะ เป็นงานแปลเอาผลงานมาร์กซิสต์ ในตะวันตกมาแปล โดยมีเวทีที่สำคัญคืออักษรสาส์นรายเดือนซึ่งถูกปิดไปภายหลังการปราบปรามเมื่อปี 2495 แต่การเคลื่อนไหวในช่วงปลายทศวรรษนี้มีลักษณะที่หากข้าราชการสังคมไทยมากขึ้น โดยเฉพาะนิตยสารปดุมรายักษ์ และนิตยสารเศรษสารรายักษ์ นิตยสารเล่มแรกออกในช่วงปี 2498-2500 เป็นนิตยสารที่ลงบทความทางการเมืองผู้ที่เป็นบรรณาธิการคือ นายเปลื้อง วรมหศิริ ส่วนนิตยสารฉบับหลังออกตั้งแต่ปี 2496 จนถึง 2501 เป็นนิตยสารที่ลงบทความทางด้านเศรษฐกิจ และผู้ที่เป็นบรรณาธิการคือ นายถนอม ปันนอย และอดัม ศรีสุวรรณ การวิพากษ์สังคมไทยก็เป็นการนำเอาทฤษฎีวิเคราะห์ประวัติศาสตร์สังคมของลัทธิมาร์กซิสต์มาใช้เป็นแนววิเคราะห์ ดังจะเห็นได้จากบทความของจิตร ภูมิศักดิ์ เรื่อง "โฉมหน้าของศักดินาไทยในปัจจุบัน" ในวารสารนิติศาสตร์ฉบับบรรณาธิการใหม่ 2500 ซึ่งจิตรใช้นามปากกาว่า "สมสมัยศรีศุภพรณ" หลัง 14 ตุลาคม 2516 นักศึกษาได้ตีพิมพ์เรื่องนี้ออกมาเป็นหนังสือพ็อคเก็ตบุ๊กในปี 2517 งานชิ้นนี้ได้พยายามพิสูจน์ให้เห็นว่าสังคมไทยบพพกาล ได้ผ่านขั้นตอนของสังคมทาสมาก่อนที่จะเข้าสู่สังคมศักดินา และในสังคมศักดินาที่ดำรงอยู่นั้นมีการขจัดทางเศรษฐกิจของชนชั้นปกครองภายใต้ระบอบศักดินาที่สถาปนาขึ้น จัดเป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ของคนส่วนล่าง ในสังคมที่ตรงข้ามกับประวัติศาสตร์พงศาวดาร และเรื่อง "โฉมหน้าจักรวรรดินิยม" ของ "มณี ศุภวารณ" ในวารสารฉบับเดียวกันที่ ได้วิเคราะห์การตกเป็นเมืองขึ้นของไทย

การรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปี 2501 ทำให้กระแสความคิดวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยด้วยแนวสังคมนิยมหยุดชะงักลงอีก มีการปราบปรามประชาชนที่หมดความศรัทธาหน้าอีกครั้ง นักคิดนักเขียนถูกจับกุมเป็นจำนวนมาก คนที่หมดความศรัทธาขัดแย้งกับรัฐบาลบางคนอย่าง

ครอง จันดาวงศ์ รวม วงศ์พันธ์ กัญญาประหารชีวิต ทำให้บางคนต้องหนีเข้าป่า ไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยบางคนก็หลบไปต่อสู้ ใต้ดิน บรรยากาศการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางความคิดทั้ง ในหมู่นักศึกษาและปัญญาชนจึง เงียบเหงาลงจนกระทั่งหลังการรณรงค์ของจอมพลสฤษดิ์ ในปี 2506 ไปแล้วจึง ได้เริ่มมีการเคลื่อนไหวขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

การเคลื่อนไหวทางความคิดในช่วงทศวรรษ 2490 นี้แม้จะมีลักษณะที่หลากหลาย ไม่ได้โดยภายใต้อิทธิพลครอบงำของความคิดใดความคิดหนึ่งเป็นหลัก แต่กล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาแนวทางสังคมนิยมและทฤษฎีมาร์กซิสต์เสียเป็นส่วนใหญ่ มีทั้งที่เป็นการศึกษาในฐานะทฤษฎีทางเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง และที่เป็นการนำเอาทฤษฎีมาร์กซิสต์มาวิเคราะห์สังคมไทย งานเขียนในแนวแรกนี้เห็นได้จากบทความต่าง ๆ ที่ปรากฏในอักษรสารณ์ในช่วงต้นทศวรรษ ส่วนในแนวหลังนี้ปรากฏมากขึ้น ในช่วงหลังของทศวรรษ การปราบปรามของจอมพลสฤษดิ์ทำให้การศึกษาแนวทางสังคมนิยมและทฤษฎีมาร์กซิสต์หมดลักษณะ เปิดเผยกลายเป็นเรื่องต้องห้ามในเมืองไป แต่กลับไปเติบโตขึ้นภายในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่ต่อสู้อยู่ในเขตชนบท และมีผลต่อการศึกษาสังคมนิยมในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 ที่ออกมาในลักษณะที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากพลท. ไม่มากนัก

2. การเคลื่อนไหวทางความคิดก่อน 14 ตุลาคม 2516

ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ชนนมาอนาน การจำกัดสิทธิเสรีภาพและการปราบปรามการเคลื่อนไหวทางความคิด ทำให้บรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยอยู่ในสภาพที่มืดแต่ความเฉยชาทางการเมือง และฟังเพื่อชิงดีชิงเด่นกันแต่เรื่องศักดิ์ศรีของสถาบัน ขณะที่สภาพเศรษฐกิจสังคมภายนอกมหาวิทยาลัยเริ่มประสบปัญหา โดยเฉพาะเมื่อถึงยุคที่จอมพลถนอมขึ้นเป็น นายกรัฐมนตรี ดังที่กล่าวมาแล้ว ท่ามกลางบรรยากาศเช่นนี้ทำให้นักศึกษากลุ่มน้อยบางคนเกิดความไม่พอใจ และมีปฏิริยาต่อสังคม เริ่มมีการรวมกลุ่มกันเพื่อแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนความคิดและแก้ปัญหาทางการเมือง จากการรวมกลุ่มนี้ได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวทางความคิดและการรวมตัวของขบวนการนักศึกษาในช่วงทศวรรษ 2510 ✓

เวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระยะเริ่มต้นของยุคแสงสว่างหลังที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจเผด็จการมาหลายปี คือ นิตยสารรายสามเดือน สังคมศาสตร์ปริทัศน์ เป็นนิตยสารฉบับเดียวในระยะต้นที่มีการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองในประเทศมากที่สุด ออกโดยสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยแต่ได้รับทุนอุดหนุนจากมูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation) การที่เป็นของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยซึ่งมีกรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ รองนายกรัฐมนตรีขณะนั้นเป็นนายกสมาคม และมีสลัก্ষณ ศิวรักษ์ ซึ่งเป็น "โปรดปรานของเจ้าขุนมูลนาย" เป็นบรรณาธิการ³⁸ ทำให้สังคมศาสตร์ปริทัศน์ออกวางขายตามแผงหนังสือทั่วไปได้ทั้งๆ ที่ยังมีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17 ที่ควบคุมหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆ อยู่ ความสำคัญของสังคมศาสตร์ปริทัศน์อยู่ที่การเป็นตัวจุดชนวนให้คนคิดถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมากขึ้น จากสังคมศาสตร์ปริทัศน์ทำให้คนหันมามองคิดไม่พอใจรัฐบาลเริ่มมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันมากขึ้น จนมีการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นร่วมกัน ดังที่สลัก্ষณ ศิวรักษ์ ได้เล่าถึงสังคมศาสตร์ปริทัศน์ว่า

. . . สังคมศาสตร์ปริทัศน์นี้ ส่วนหนึ่งมันจุดชนวนให้คนคิด เมื่อคิดแล้วมันต้องคิดแย้งกับรัฐบาลหลายต่อหลายเรื่อง. . . คุณต้องเข้าใจว่าสังคม ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ทำลายพวกนักคิดนักเขียนที่สำคัญ ๆ ออกไปเกือบหมด คนที่มีสติปัญญาอยู่ได้คงจะเป็นลูกน้องเขาหมด ไปอยู่สภาร่างรัฐธรรมนูญ ไปอยู่สภาพัฒนาเศรษฐกิจอะไรต่าง ๆ หมด มันคิดเหมือนกันหมด นี่สังคมศาสตร์ปริทัศน์เป็นจุดแรกที่ค้าน คิด

³⁸ "20 ปีของสังคมศาสตร์ปริทัศน์," ถนนหนังสือ ฉบับปฐมฤกษ์ 2526,

ไม่เห็นด้วย จากนั้นก็มีกลุ่มนักศึกษา มีการรวมตัวกัน . . . 39

การที่สังคมศาสตร์ปริทัศน์มีลักษณะที่หาคณาจารย์สังคมไทยได้อย่างตรงไปตรงมามากที่สุดในขณะนั้น ทำให้เริ่มได้รับความสนใจจากนักศึกษาอย่างน้อยก็จำนวนหนึ่ง ที่ไม่พอใจต่อสภาพสังคมในมหาวิทยาลัย ต่อสภาพการเรียนการสอนที่ไม่ค่อยเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นอื่น ได้นอกจากคำเถียงของอาจารย์ เครื่องบงชื่อนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสนใจของนักศึกษาที่มอดอนิสต์นักศึกษา ในปี 2508 ซึ่งนอกจากจะเป็นการเปิดเวทีให้นักศึกษาได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่แล้ว ยังเป็นศูนย์กลางอันหนึ่งรวบรวมเอานักศึกษาที่เอาการเอางานเข้ามาอยู่ร่วมกัน ส่วนการแสดงความคิดเห็นนั้นมิได้ถูกกำหนดหรือรื้อบทหรือผลจากใครหรือความคิดสำนักใดสำนักหนึ่ง หากแต่เป็นการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นตามเจตนาารมณ์ของผู้เขียนแต่ละคน โดยมีมุ่งหมายที่จะวิพากษ์วิจารณ์ข้อบกพร่องของสังคมและสร้างสรรค์หาแนวทางแก้ไขมากกว่า ซึ่งก็เป็นไปในลักษณะเดียวกับสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับธรรมดา คือ

. . . ว่าเฉพาะฉบับนี้นักศึกษานี้ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ชื่อ ได้ทำตนเป็นเวทีให้เขาได้แสดงออกในทางสร้างสรรค์ยิ่งกว่าบอนทาลาย และฉบับดังกล่าวก็ดูเดียวกับฉบับธรรมดาตรงทีเดียว ได้มีการให้เขียนเรื่องในแนวหนึ่งแนวใดโดยเฉพาะ แต่ละคนที่มีเรื่องอันตนต้องการแสดงออกย่อมแสดงออกได้เสมอ หากมีความสุจริตใจพอ มีเหตุผลเพียงพอและทางฝ่ายจัดทำมีหน้ากระดาษให้เพียงพอ⁴⁰

การมารวมกันเพื่อทำหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนี้นักศึกษาของนักศึกษากลุ่มนี้มาได้กลายเป็น "ชมรมปริทัศน์เสวนา" จากเดิมนักศึกษามารวมกันนี้ มาเพื่อแลกเปลี่ยน

³⁹ นิพนธ์ แจ่มดวง, บรรณาธิการ, ชบวนการคนหนุ่มสาวในรอบ 2 ทศวรรษ ตามทัศนะ ส.ศิวรักษ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เทียนารณ, 2529), หน้า 236.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

และแสดงความคิดเห็นซึ่งจับตาดูอยู่เฉพาะแต่ในทางหนังสือ ได้ขยายออกมาเป็นชมรมโดยตั้ง
 ขึ้นเพื่อที่จะ ได้มีการนำปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมาอภิปรายร่วมกัน ทั้งปัญหาทางด้านวิชาการ และในศิลปะ
 วัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ผู้เข้าร่วม ไม่อาจจะหาได้จากในห้องเรียน จุดเริ่มต้นของชมรมปริทัศน์เสวนา
 นี้เป็นผลมาจากการสัมมนาที่สำนักกลางนักเรียนคริสเตียนเมื่อต้นปี 2509 การสัมมนาครั้งนี้เป็นการ
 สัมมนากันในหัวข้อ "ความรับผิดชอบทางจริยธรรมและความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ"⁴¹

ในเวลานั้น โกมล คิมทอง เป็นพหุหน้าที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมตั้งแต่ระยะแรกเริ่ม ได้ชี้ให้
 เห็นถึงจุดเริ่มต้นและกิจกรรมของชมรมซึ่งยังเน้นเรื่องสังคมสงเคราะห์ว่า

. . . การได้ไปเห็นกิจกรรมครั้งนี้ (การสัมมนาที่สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน
 ผู้เขียน) ทำให้ได้แง่คิดว่าความมีชมรมเพื่อเยาวชนเช่นนี้ได้เผยแพร่ออกไป การ
 ฝึกการปกครองกันเอง การมีกลุ่มกิจกรรมให้มากตามความถนัดและความสนใจของ
 แต่ละคน การให้โอกาสเยาวชนได้ร่วมมือปรายปัญหาทางของ "สภาภาพ" แบบใน
 ต่างประเทศเหล่านี้ ถ้านำมาจัดทำขึ้น และกิจกรรมเน้นหนักไปทางด้านพุทธศาสนา
 และสังคมสงเคราะห์ ก็จะช่วยให้เยาวชนมีกิจกรรมที่มึนสาระ ได้ฝึกลักษณะนิสัยอันดี
 เตรียมพร้อมเพื่อออกไปรับใช้สังคมยิ่งขึ้น จากเหตุชมรมปริทัศน์เสวนาจึงตั้งขึ้น⁴²

ทางด้านสมาชิกของชมรมนั้นเป็นนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ มีแหล่งกลางสำหรับการพบปะเสวนา
 กันที่ โบสถ์คริสต์ทาวาส วัดบวรนิเวศน์ โดยได้รับอนุญาตจากพระศาสนโสภณ เจ้าอาวาส

การรวมตัวของนักศึกษาเพื่อถกเถียงปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ นี้ มีโดมชน
 เฉพาะที่ชมรมปริทัศน์เสวนานานเท่านั้น ที่สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน สะพานหัวช้าง ก็มีการ
 จัดกลุ่มนักศึกษาขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน มีการจัดสัมมนาขึ้น และอีกกลุ่มคือ "กลุ่ม

⁴¹ โกมล คิมทอง, "ปริทัศน์เสวนาที่ข้าพเจ้ารู้จัก," สังคมศาสตร์ปริทัศน์
 ฉบับสันติศึกษา 8 (กันยายน 2512), หน้า 46.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

สัมมนา ระหว่างสถาบัน " เกิดจากกลุ่มนักศึกษาสองกลุ่ม ระหว่างนิสิตนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์
ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อแลกเปลี่ยน
ความคิดเห็นและวิชาการ โดยได้รับการร่วมมือจากอาจารย์เสน่ห์ จามริก และอาจารย์สมศักดิ์
ชูโต แต่การจัดหัวข้ออภิปราย และการดำเนินงานสัมมนาทุกอย่าง เป็นบทบาทของนักศึกษาทั้ง
สิ้น ⁴³ โดยมีการพบปะกันทุกวันเสาร์ที่ห้องประชุมคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
การจัดกลุ่มสัมมนานักศึกษาเข้าร่วมกว้างขวางมากขึ้น นักศึกษาที่มาร่วมมาจากสถาบันต่าง ๆ
การจัดสัมมนานักศึกษาระหว่างสถาบันเริ่มมีความสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ช่วยกระตุ้นให้นักศึกษามีความสนใจ
ในปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่เป็นปัญหาวิชาการและปัญหาทางสังคมมากขึ้น และมีการจัดตั้งกลุ่มนัก
ศึกษาเพิ่มขึ้น

บรรยากาศเช่นนี้ นำไปสู่การเคลื่อนไหว เพื่อต่อต้านความคิดเพื่อฟื้นแบบสายลมแสงแดด
ในมหาวิทยาลัยในตอนนั้น เพราะขณะนั้น บรรยากาศในมหาวิทยาลัยมีแต่กิจกรรมประเพณี-
เท็งและกีฬา งานวรรณศิลป์ส่วนใหญ่ที่ออกมา ก็สะท้อนให้เห็นถึงความคิดแบบเพื่อฟื้น อดม ไปด้วย
เรื่องรักใคร่ระหว่างหนุ่มสาวนักศึกษา ตัวอย่างเช่น บทกลอน ดวงใจ รวีปรีชา ที่ชื่อว่า "

ของขวัญ " ในวรรณศิลป์ ฉบับที่ 19 ปีที่ 4 (2509) ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท้า

" ฉันทกยง เป็นฉันทกานันท์ หึงคนที่เศร้าหมองรำร้องไห้

อนาคดมีดมาเหมือนหัวใจ เพิ่มสิ่งเลวเหลวไหลให้ซ้ำ

เคยมีเธอ ในวัน "วันปีใหม่" เป็นฉัตรชัยของชวันอันสงค่า

ดลแรงใจให้ก้าวลปรีญา มีศรัทธาที่จะเรียนเพียรด้วยกัน "

ซึ่งเป็นการรำพึงรำพันแต่ความรักและการสูญเสียความรัก มิได้สนใจต่อสังคมภายนอกแต่อย่างไร
กิจกรรมที่นักศึกษาที่เริ่มมีความตื่นตัวทางความคิดแล้วพอจะทำได้และแพร่หลายก็คือ การออก

⁴³ เทียม อรรถยุติตะสุข, "กลุ่มสัมมนา ระหว่างสถาบัน," สังคมศาสตร์ปริทัศน์

หนังสือและผลงานทางวรรณศิลป์ที่คัดค้านวรรณศิลป์ในเนื้อหาเดิม และเสนอเนื้อหาใหม่ที่เริ่มพูดถึงปัญหาและความเป็นจริง ในสังคมมากขึ้น มีการรวมกลุ่มคนทำหนังสือที่เป็นนักศึกษาจากหลายสถาบัน ออกหนังสือในนาม " เจ็ดสถาบัน " มีการวิพากษ์วิจารณ์มหาวิทยาลัยและการเมือง คนที่ผลักดันการทำหนังสือที่สำคัญ คือ พงษ์ศักดิ์ พยัคฆ์เขียว ประพันธ์ พลเสวก เป็นต้น หนังสือที่ออกในนามของ " เจ็ดสถาบัน " นี้ ออกได้ไม่กี่ฉบับก็ต้องหยุดไป เพราะผู้ทำถูกเจ้าพนักงานการพิมพ์เรียกไปเตือน ในเวลานั้นยังมีพระราชบัญญัติควบคุมหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 17 อยู่ และเป็นเพราะพวกที่ทำส่วนใหญ่เรียนจบกันไป จึงไม่มีใครทำต่อด้วย⁴⁴ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งชุมนุมวรรณศิลป์มีบทบาทค่อนข้างสูงในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมของนักศึกษา ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงงานหนังสือ มีการวิพากษ์วิจารณ์จนกระทั่งใครๆ หันมาเขียนกลอนทมิฬเนื้อหาหนักขึ้น การเปลี่ยนแปลงของชุมนุมวรรณศิลป์นี้เป็นผลจากกาที่ " ชมรมพระจันทร์เสี้ยว " ได้สมัครและรับเลือกเข้าไปเป็นกรรมการชุมนุมในปี 2511⁴⁵ ชมรมพระจันทร์เสี้ยวเป็นกลุ่มอิสระที่รวมเอาคนที่สนใจอ่านหนังสือเขียนหนังสือเข้ามาอยู่ร่วมกัน มีทั้งคนที่จบไปแล้วและยังไม่จบ ไม่เพียงแต่จะเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เท่านั้น ยังขยายไปถึงนักเขียนรุ่นราวคราวเดียวกันจากที่อื่น ๆ ด้วย นักเขียนที่สำคัญในเวลานั้น ได้แก่ สชาติ สวัสดิ์ศรี นิยม รวยวา วิทยากร เชียงกร วีระประวัติ วงศ์พัทธ์ สารี เรือง ศาปะขอ ประเสริฐ จันดา เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁴ วิทยากร เชียงกร, "ช่วงที่ผมไปหาความหมายที่ธรรมศาสตร์" ใน ธรรมศาสตร์ 50 ปี, หน้า 449.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 453.

นอกจากกิจกรรมทางด้านวรรณศิลป์แล้ว กิจกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ได้รับคามนิยมและ
 รงรับความคึกคักยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ในมหาวิทยาลัยคือ การออกค่ายอาสาพัฒนาชนบทซึ่ง
 รัฐบาลเองก็พอใจ ในการทำกิจกรรมค่ายอาสา^{๔๖} นี้ เพราะจะทำให้นักศึกษาสนใจพัฒนาประเทศ
 ในลักษณะของนักสังคมสงเคราะห์ แทนที่จะยุ่งเรื่องการเมือง รัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือแก่จ-
 กรรรมค่ายอาสา ของนักศึกษาอย่างมาก การออกค่ายอาสา มีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปี 2514
 ประมาณได้ว่า มีการออกค่ายถึง 64 ค่าย ด้วยกำลังของนักศึกษาอาสาสมัครทั้งหมด 3,500
 คน ล้วนได้รับความสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากรัฐบาล ทั้งทางการเงินและโดยการให้ความ
 สะดวกต่างๆ เช่น การขนส่ง การจัดสถานที่ ฯลฯ และดูเหมือนว่าจะมีงบประมาณสำหรับช่วย
 เหลือการออกค่ายอาสา^{๔๗} นี้ถึงปีละหลายแสนบาท^{๔๘} อย่างไรก็ตามการออกค่ายอาสา ก็ได้ทำ
 ให้ศึกษามีโอกาสพบกับสภาพและปัญหาของสังคมไทยในชนบทต่างจากที่เคยรู้จักในตำราเรียน
 ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้จากค่าย ทำให้นักศึกษาที่พอจะมีความคิดอยู่บ้าง เปลี่ยนอุดมคติจาก
 เพื่อพัฒนาเป็นจริงมากขึ้น แม้ว่านักศึกษ้อีกจำนวนมาก ยังคงติดอยู่กับความคิดแบบสังคมสง-
 เคราะห์ก็ตาม เกิดการตั้งคำถามต่อลักษณะการออกค่ายอาสา ในเวลาต่อมาว่า การออกไปใน
 ชนบทเพื่อสร้างสาธารณูปโภคให้แก่ชนบทนั้น แท้จริงเป็นการแก้ปัญหาหรือไม่ คนกำลังทำประ-
 โยชน์ให้กับสังคมจริง ๆ หรือไม่ ความรู้สึกเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นอยู่ในงานเขียนของ วิทยากร
 เชียงกูร เรื่อง "เหมือนอย่างไม่เคย" ในฉันทนาความหมาย^{๔๙} ที่ว่า เด็กหนุ่มชาวชนบท
 คนหนึ่ง รู้สึกสงสัยว่า ทำไมนักศึกษาจึงมาสร้างศาลา ในหมู่บ้านแทนที่จะสร้างยุงฉางเก็บข้าว
 เปลือก^{๕๐} ในระยะเวลาต่อมาการออกค่ายอาสา จึงได้มีการพัฒนาชนบางคือ ไม่ได้

^{๔๖} โคทม อารียา, "นิสิตกับสังคม," ศูนยศึกษา 19 (เมษายน - มิถุนายน 2516), หน้า 51.

^{๔๗} ทรายละเอียดใน วิทยากร เชียงกูร, ฉันทนาความหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เม็ดทราย, 2521).

เน้นแต่เรื่องการสร้างสาธารณูปโภค หรือให้บริการชุมชนแบบนักสังคมสงเคราะห์ แต่ได้หันมาให้ความสำคัญกับการฝึกฝนพัฒนาร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาของสมาชิกค่าย เพื่อให้เรียนรู้ความเหนื่อยยากของการใช้แรงงาน และความเข้าใจในปัญหาของสังคม ลักษณะค่ายเช่นนี้ได้แก่ ค่ายอาสาฯ ของกลุ่มเยาวชนสยาม ซึ่งแม้จะเป็นกลุ่มกิจกรรมในระดับนักเรียนแต่การฝึกฝนสมาชิกค่ายก็เข้มข้น⁴⁸

โอกาสในการพัฒนาความคิดของนักศึกษามีมากขึ้นเมื่อความขัดแย้งทางการเมือง ในหมู่ชนชั้นปกครองขยายตัวมากขึ้น จนรัฐบาลต้องผ่อนคลายความตึงเครียด ด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี 2511 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งนี้ นอกจากจะจุดประเด็นความสนใจในเรื่องการเมือง ให้แก่นักศึกษาแล้ว ยังเป็นการผ่อนคลายอำนาจเผด็จการของรัฐบาล ทำให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ ในการแสดงออกมากขึ้นกว่าเดิม นักศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวทางการเมือง โดยเฉพาะในเรื่องของสิทธิเสรีภาพ มีการพูดถึงปัญหาสังคม เศรษฐกิจ ออกหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เริ่มแสดงให้เห็นถึงการปฏิเสธค่านิยมต่าง ๆ การคัดค้านนโยบายและการบริหารของรัฐ มีการเรียกร้องให้นักศึกษาหันมารับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

การแสดงความคิดเห็นที่คัดค้านระบบค่านิยมและความคิดเดิม โดยแสดงผ่านทางงานหนังสือที่ทำกันอยู่แล้วนั้นยังขยายตัวมากขึ้น พร้อม ๆ กับการจัดตั้งกลุ่มเสวนาของนักศึกษาชั้นตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทำให้บรรยากาศของการเคลื่อนไหว ทางความคิดในกระแสใหม่ที่สรวทวงล้อมของวัฒนธรรมสายลมแสงแดดเริ่มคึกคักขึ้น ช่วงนี้จึงจัดว่าเป็นยุคแห่งการค้นหาค้นหาตัวเองของคนรุ่นใหม่ เรียกว่าเป็นยุค "ฉันทินมาหาความหมาย" นักศึกษาในยุคนี้เริ่มให้ความสนใจกับการ

⁴⁸ ดูรายละเอียดเรื่องการออกค่ายของกลุ่มเยาวชนสยามใน แสงชัย, "เล่าเรื่องเยาวชนสยาม," อาจารย์สาร ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม - พฤษภาคม 2527), หน้า 33 - 45.

แสวงหาความหมายจากมหาวิทยาลัยมากกว่าปริญาบัตร ดังจะเห็นได้จากข้อเขียนที่ชื่อว่า "เพลง
เกื้อนแห่งสถาบัน" ของวิทยากร เชียงกูร นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรม-
ศาสตร์ ในเวลานั้นที่ว่า

. . . ฉันเยาว์ ฉันเขลา ฉันตั่ง
ฉันจึงมาหาความหมาย
ฉันหวัง เก็บอะไร ไปมากมาย
สุดท้าย ให้กระดาษฉันแผ่นดินเดียว
มีตจรงหนอสถาบันอันกว้างขวาง
ปล่อยให้ฉันอ้างว้างขับเดียว
เดินหาข้อปัญหาจนหน้าเขียว
เหี้ยมาเหี้ยว ไปไม่รูวัน . . . 49

ความสนใจของนักศึกษา ได้ขยายปัญหาจากในห้องเรียน ในมหาวิทยาลัย ไปสู่ปัญหาทางการเมือง
เศรษฐกิจ และสังคม มีการจับกลุ่มนักศึกษาที่มีความสนใจในปัญหาด้านต่าง ๆ ขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยน
และเผยแพร่ความคิดของตน ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีกลุ่มสหภาพ โดม กลุ่มเศรษฐธรรม ที่
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีกลุ่มฟื้นฟูชาติใหม่ กลุ่มประณชชนบท ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีกลุ่ม
สหภาพแพ ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงมีชมรมคนรุ่นใหม่ และที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีกลุ่มมาตุ-
ยัตสัน แนวร่วมนักศึกษาเชียงใหม่ เป็นต้น ส่วนภายนอกมหาวิทยาลัยก็มีการรวมกลุ่มของนักศึกษา
ที่จบไปแล้ว และส่วนใหญ่ก็เป็นพวกคนทำหนังสือ เช่น วิทยากร เชียงกูร วินัย อุกฤษณ์ สวัสดิ์
สวัสดิ์ศรี จากชมรมพระจันทร์เสี้ยว ตลอดจน โกมล คีมทอง เป็นต้น ได้มารวมกันตั้งเป็นชมรม
"ศึกษิตเสวนา" ขึ้น กลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยในระยะแรกนั้นสมาชิกเข้า

⁴⁹ วิทยากร เชียงกูร, ฉันจึงมาหาความหมาย, หน้า 65. ข้อเขียนชิ้นนี้เคย

ร่วมจำนวนน้อย ประมาณกลุ่มละไม่เกิน 50 คน⁵⁰ ก็อวยัง เป็นนักศึกษาส่วนน้อย ในขณะที่
 ที่นักศึกษาส่วนใหญ่ยังไม่สนใจต่อกิจกรรมเหล่านี้ อย่างเช่นกลุ่มสภาหน้าโดม ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปลาย
 ปี 2513 ก็เกิดจากความสนใจเรื่องการเมืองและอยากให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 สนใจด้วย เสกสรรค์ ประเสริฐกุล สมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มได้เล่าให้ฟังถึงการจัดตั้งกลุ่มสภาหน้า
 โดมว่า

. . . ปลายปีการศึกษา (2512 - ผู้เขียน) พวกเรา (ได้แก่ จรัล ดิษฐาภิ
 ชัย ธเนศร์ อภรณ์สุวรรณ และปรีดี บุญซื่อ - ผู้เขียน) ก็คุยกันว่าน่าจะมิกิจกรรม
 กิจกรรมอะไรสักอย่างที่ตั้งต่อนักศึกษาให้มาสนใจปัญหาของบ้านเมืองบ้าง ที่คิด
 ขึ้นมาได้ คือ การจัดให้มีการสนทนากาการเมืองกับมุมมองความรับผิดชอบครั้ง อา-
 ศัยสนามหาภิรมย์หน้าโดมเป็นที่ยกกัน และเปิดกว้างให้นักศึกษาจากทุกคณะ
 เข้าร่วม คนที่สมควรได้รับเครดิตในเรื่องนี้ คือ จรัล ดิษฐาภิชัย นักศึกษาคณะ
 รัฐศาสตร์ จากเมืองพัทลุง . . . กลุ่มสนทนาทางการเมืองนี้เรียกกันว่า สภา
 หน้าโดม⁵¹

ในขณะที่นักศึกษากลุ่มนี้มีความต้องการที่จะดึงนักศึกษาเข้ามาร่วมกิจกรรมดังกล่าว นักศึกษาทั่วไป
 ในธรรมศาสตร์กลับเห็นเป็นเรื่องแปลกประหลาด และไม่สนใจที่จะเข้าร่วมเท่าไร เสกสรรค์
 ได้กล่าวถึงสภาของกลุ่มสภาหน้าโดม ในสายตาของนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ในตอนนั้นว่า

. . . ผมยังจำบรรยากาศการเปิดสัมมนาครั้งแรกได้ดี จรัลเป็นคนถือป้ายที่
 เอากระดาษแข็งแปะไว้กับไม้ท่อนหนึ่งเท่านั้น ขบวนการคนเข้าร่วมประมาณสิบ

⁵⁰ David Morell and Chai-anan Smudhavanija, Political Conflict in Thailand : Reform, Reaction, Revolution (Massachusetts : Oelgeschlager, Gun & Hain Publisher, Inc., 1981), p. 142

⁵¹ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, มาจากป่าชายเลน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ เทียนวรรณ, 2527), หน้า 41.

กว่าคน รวมทั้งหมดย เราเดินจากหน้าตึกรัฐศาสตร์ปัจจุบัน ไปยังสนามหน้า โดม
ท่ามกลาง เสียงหัวเราะขบขันของผู้พบเห็น มันเหมือนขบวนแห่ขันหมากหรือเกิด
เหิงมากกว่าขบวนการเมือง⁵²

อย่างไรก็ดี แม้วากุ่มต่างๆ เหล่านี้ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มอิสระ ไม่ได้ขึ้นต่อสโมสรรหรือองค์การนัก
ศึกษามหาวิทยาลัย จะเป็นนักศึกษาส่วนน้อย แต่ก็มีบทบาทในการเคลื่อนไหวที่จะเริ่มจากการต่อ
ด้านระบอบค่านิยมแบบเก่า ในมหาวิทยาลัย ไปกระทั่งถึงการท้าทายอำนาจรัฐอย่างดัดเนื่องและ
สำคัญจนถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

ในช่วงนี้การเคลื่อนไหวต่อต้านสงครามเวียดนามของคนหนุ่มสาวอเมริกัน จนทำให้
ประธานาธิบดีจอห์นสันแห่งสหรัฐฯ ต้องตัดสินใจยุติการทิ้งระเบิดในเวียดนามเหนือ นั้น ได้มีส่วน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

กระตุ้นให้นักศึกษาไทยตระหนักถึงภัยที่เกิดจากการคุกคามของจักรวรรดินิยม* ทั้งยังเป็นแบบอย่างในการลุกขึ้นคัดค้าน และว่าหากชีวการแพทย์การกระทำของชนชั้นปกครองให้แก่การศึกษาไทยอีกด้วย ก่อให้เกิดกระแสการคัดค้านลัทธิจักรวรรดินิยมควบคู่ไปกับการต่อต้านระบบค่านิยมเดิมที่ขยายวงจากมหาวิทยาลัยไปสู่สังคมภายนอก การแสดงทัศนะความคิดเห็นในเรื่องเหล่านี้ได้ทำโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตามกลุ่มต่างๆ การเดินขบวนประท้วงและที่หากันอย่างต่อเนื่องมีการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง คือการออกข้อเขียนข้อวิจารณ์ในเชิงวิชาการและวารณ-

* ก็น่าจะได้ว่าคนหนุ่มสาวอเมริกันในช่วงนี้เป็นแบบอย่างของการเข้าร่วมร่วมทางการเมืองของประเทศมากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องของการต่อต้านสงครามเวียดนามซึ่งได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นทางด้านนโยบายต่างประเทศ กระแสความคิดของคนหนุ่มสาวในเรื่องนี้ซึ่งถือเป็นเสรีนิยม (Liberal) ซึ่งต่อต้านการทำสงครามและสนับสนุนนโยบายสันติภาพ หนุ่มสาวพวกนี้ไว้มายาวซึ่งแสดงความไม่เชื่อฟังต่อสังคม ข้อคัดค้านสงครามเวียดนามของพวกนี้คือเรียกร้องให้สหรัฐอเมริกาถอนทหารออกจากเวียดนามให้เร็วที่สุด สำหรับอีกกลุ่มหนึ่งเป็นพวกซ้ายใหม่ (New Left) ที่ต่อต้านสงครามเวียดนามแต่กลับส่งเสริมการปฏิวัติทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศที่ยังล่าหลัง นโยบายต่างประเทศของพวกนี้ก็คือ การต่อต้านอำนาจจักรวรรดินิยมอเมริกาที่แทรกแซงประเทศที่ล่าหลังกว่า กระแสความคิดต่อต้านสงครามดังกล่าวได้ส่งผลต่อความตื่นตัวในปัญหาที่เป็นประเด็นทางการเมืองให้นักศึกษาไทย ซึ่งในระยะก่อนหน้า 14 ตุลาคม มีการแสดงออกถึงความตื่นตัวในเรื่องนี้ได้ทำโดยพยานงานเขียนทบทวนสังคมศาสตร์ปริทัศน์เป็นเวที เช่นบทความเรื่อง "คนหนุ่มสาวกับนโยบายต่างประเทศ" ของปรีดี บุญซื่อ ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา (กันยายน 2513) ความตื่นตัวของนักศึกษานี้ได้พัฒนามาสู่ความรู้สึกต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกามากขึ้น การที่สหรัฐอเมริกาทำสงครามในภูมิภาคนี้โดยใช้ประเทศไทยเป็นห้องฐานทัพสำคัญ มีผลให้นักศึกษาเริ่มตระหนักว่าประเทศไทยเองก็กำลังถูกคุกคามจากอำนาจจักรวรรดินิยมเช่นกัน ซึ่งในที่สุดแล้วปัญหาได้ดันนักศึกษาไปสู่การเคลื่อนไหวคัดค้านการตั้งฐานทัพอเมริกาในประเทศไทยโดยเฉพาะภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516.

กรรม ทั้ง ในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และหนังสือพิมพ์เฉพาะ เนื้อ ในหน้าหนังสือ ได้กลายเป็น
เวทีความคิดที่การกิจที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ไป

จะพบ ไดว่านิตยสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์มีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง ในการนำเสนอ
เนื้อหา เข้มข้นขึ้น ภายหลังจากเปลี่ยนตัวบรรณาธิการมาเป็นชาติ สวัสดิ์ศรี ปี 2513⁵³
พอดีกับ เป็นช่วงที่การต่อสู้ระหว่าง จักรวรรดินิยมอเมริกากับฝ่ายกำลังประชาชนของ เวียดนาม
กำลังซบเซา และการต่อต้านสงครามเวียดนามก็กำลัง เป็นกระแสที่ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง
ขณะเดียวกันทางด้านภายในประเทศ ประชาชนเริ่ม ไม่พอใจต่อระบบเผด็จการของรัฐบาล สังคม
ศาสตร์ปริทัศน์จึง เป็นจุดรวมของการแสดงความคิดเห็นที่สำคัญ ในบทบรรณาธิการ "คำประกาศ
ของความรู้สึกใหม่" ของชาติ สวัสดิ์ศรี ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ว่า

. . . คนหนุ่มสาวของเรา นั้นได้ตระหนักแล้วว่า สิ่งที่เราทำก่อนหน้าแต่พูดถึงอิธิ-
ปไตยของชาตินั้น เห็นจะไม่จริงเสียแล้ว อิธิปไตยของชาติทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม
และทางปัญญา ย่อมสำคัญพอๆ กับอิธิปไตยทางการเมือง การเป็นอาณานิคมโดย
พฤตินัยของประเทศ ย่อมมีความสำคัญเท่ากับการเป็นอาณานิคม โดยนิตินัย แต่ว่า
บัดนี้ เรากลายเป็นอาณานิคม โดยพฤตินัย ไปเสียแล้วหรือ⁵⁴

ไม่เพียงแต่ได้แสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจต่อการรุกรานของจักรวรรดินิยมเท่านั้น ยังได้ทำให้
สังคม.ร.ว. พหุทธิสาย ชุ่มพล เรียกว่า เป็นการท้าทายต่อความภูมิใจของฝ่ายพมออำนาจ ในความ

⁵³ ชาติ สวัสดิ์ศรี, คำประกาศของความรู้สึกใหม่ (กรุงเทพฯ : โรง
พิมพ์พรเมศ, 2518), ไม่มีเลขหน้า.

⁵⁴ ชาติ สวัสดิ์ศรี, "คำประกาศของความรู้สึกใหม่" บทนำ, สังคมศาสตร์
ปริทัศน์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2513), หน้า 5.

คิดเรื่อง เอกราชของชาติไทย⁵⁵ อีกด้วย นักคิดนักเขียนทั้งที่เป็นอาจารย์ หม่อมเพ็ญจมา
จากนอก และนักศึกษา ได้อาศัยสังคมศาสตร์ปริทัศน์เป็นเวทีแสดงความคิดเห็น ซึ่งส่วนใหญ่ก็
ความมุ่งหมายอยากจะเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น ดังนั้นการที่กล่าวว่สังคมศาสตร์
ปริทัศน์มีส่วนสำคัญในการปลุกกระแสความตื่นตัวทางความคิดที่ก้าวหน้า และท้าทายต่อชนชั้นปก-
ครองของคนหนุ่มสาวในยุคก่อนหน้า 14 ตุลาคม 2516 นั้นก็ดูจะไม่เป็นการกล่าวเกินความจริง
หรือประเมินคุณค่าของนิตยสารฉบับนี้สูงเกินไปแต่อย่างใด

นอกจากนิตยสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์แล้วยังมีนิตยสารที่ทำหน้าที่สะท้อนปัญหาการเมือง
เศรษฐกิจและสังคมออกมาอีกจำนวนหนึ่ง เสริมให้การเคลื่อนไหวทางความคิดของนักศึกษาคึกคัก
มากขึ้น ในปี 2511 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ได้ออกวารสารชัยพฤกษ์ ฉบับนักศึกษาประชาชน
รายบักษ์ มี อนุช อภาภิรมย์ เป็นบรรณาธิการ โดยมีเนื้อหาที่เสนอความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์คิด
คำนวณความมุ่งหมายส่งเสริมความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์และคัดค้านการกดขี่ แต่ออกมาได้เพียง 6
เดือนก็ถูกบับให้เลิกไป จึงได้ออกวารสารปริทัศน์มาแทน ออกมาได้ปีเศษก็ถูกปิดไปเช่นกันทาง
ด้านพรรคแนวร่วมเศรษฐกิจ ก็ออกหนังสือเศรษฐกิจ ในช่วงปี 2512-2514 เน้นความคิดสังคม
นิยมโดยนำเอางานเก่า ๆ ของนักคิดนักเขียนในช่วงทศวรรษ 2490 มาตีพิมพ์ซ้ำ โดยเฉพาะ
งานเก่าของจิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งมีเนื้อหารับใช้ชาติและเป็นบทกวีทางการเมือง เช่นเดียวกับหนังสือ
รวมข้อคิด ข้อเขียนของนักศึกษาของประชาชนลอมพาง ที่มี สำเริง คำพะอ เป็นบรรณาธิการ ก็
ได้เปิดเวทีให้แนวเขียนทางศิลปะเพื่อชีวิตขึ้น เพื่อให้คนรุ่นใหม่ย้อนกลับไปสนใจงานสร้างสรรค์
ของคนรุ่นก่อนมากขึ้น ส่วนทางด้านข่าวสารบ้านเมือง ในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยปรับปรุงใหม่
เน้นเรื่องคุณภาพของข่าว โดยทีมงานของ พงษ์ศักดิ์ พยัคฆ์วิเชียร เข้าไปทำในช่วงปี 2515

⁵⁵ ม.ร.ว. พงษ์ศักดิ์ ชุมพล, "ย้อนระลึกถึงคนรุ่นใหม่ : กำเนิดขบวนการ
การนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย," อาจารย์สาร 12, 6 (พฤศจิกายน
- ธันวาคม 2528), หน้า 61.

ขณะเดียวกัน ภายในมหาวิทยาลัย กลุ่มนักศึกษาที่ก้าวหน้าต่างๆ ก็ได้มีการเคลื่อนไหวทางความคิดด้วยการออกหนังสือรายสัปดาห์ แต่ละเล่มมีเนื้อหาที่ท้าทายคนรุ่นก่อนและชนชั้นปกครองมากขึ้น การออกหนังสือ ก๊วยชิว ของพิชิต จงสถิตย์วัฒนา และจรัล ดิษฐาภิรักษ์ ในปี 2514 เป็นหนังสือเล่มแรกในเวลานั้นที่กล้าโจมตีจักรวรรดินิยมอเมริกา ในสงครามเวียดนาม กับชี้ให้เห็นถึงการรุกรานทางวิชาการด้วยการวิจัยแบบจารกรรม และการขอมก้มหัว ขอมตัวรับใช้ต่างชาติของข้าราชการไทย ดังที่ว่า

...หลายครั้งที่เราต้องน้ำตาไหลพรากเมื่อเห็นฝรั่งต่างชาติได้รับอภิสิทธิ์มากมาย ในทางการ หลายครั้งที่เราต้องน้ำตาไหลพรากเมื่อเห็นข้าราชการไทยก้มหัวรับใช้ฝรั่งที่มามีติดต่ออย่างอบอุ่นและกลมกลืน และขณะเดียวกันกลับตาดูดำได้ ตะเพิดคนไทยผู้เป็นเจ้าของประเทศ และเป็นผู้เสียภาษีอากรเลี้ยงดูข้าราชการ เหล่านี้⁵⁶

ทางด้านการเมืองภายในประเทศ ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์การปกครองแบบเผด็จการที่ทหารเข้ามามีบทบาทในการก่อกบฏระดมของประเทศไทยไว้ทั้งหมด โดยกลุ่มนักศึกษารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ออกหนังสือ ก๊วยเซียว ในปี 2514 เช่นเดียวกัน โจทย์การปกครองของเผด็จการทหารอย่างรุนแรง ซึ่งในช่วงนั้นการเมืองไทยสื่อแล้วว่าจะมีการรัฐประหารเกิดขึ้นและจริงๆ แล้วในเดือนพฤศจิกายน ปีนั้น จอมพลถนอม ก็ได้ทำการรัฐประหารตัวเองเพื่อที่จะได้มีอำนาจในการปกครองมากยิ่งขึ้น มาในปี 2515 นักศึกษากลุ่มสภาภาพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก็ได้ผลักดันให้มีการออกหนังสือ ก๊วยเหลือง โจทย์ฉบับนี้ในฐานะที่เป็นภัยคุกคามเศรษฐกิจของไทย และมีการจัดสัปดาห์ต่อต้านสินค้าอุปโภคบริโภคของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ที่นำโดยธีรยุทธ บุญมี เลขาธิการศูนย์ฯ ในเวลานั้น ได้รับความสนใจจากนักศึกษาประชาชนในทิวทัศน์การเมือง

⁵⁶ พิชิต จงสถิตย์วัฒนา และ จรัล ดิษฐาภิรักษ์, ก๊วยชิว (2514) อ้างจากวิทยากร เชียงกูฏ, วิสา คัญทัพ และธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, ขบวนการนักศึกษาไทย : จากอดีตถึงปัจจุบัน, หน้า 37.

ชาตินิยมเป็นจำนวนมาก

นับว่าการเคลื่อนไหวทางความคิดขยายตัวมากขึ้น ความตื่นตัวทางการเมืองของนักศึกษากลับมีมากขึ้น ทั้งที่รัฐบาลได้พยายามใช้อำนาจเผด็จการมากขึ้น การตายอย่างลึกลับของ โกลด์ คิมทอง และรัตนา สกลไทย บัณฑิตจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ออกไปตั้งโรงเรียนชุมชนในเหมืองอำเภอสังขะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในเดือนกุมภาพันธ์ 2514 ซึ่งรัฐบาลได้อธิบายการตายครั้งนั้นว่าเป็นฝีมือของพวกอการร้ายคอมมิวนิสต์ ได้ปลุกจิตสำนึกและเป็นแบบอย่างของนักศึกษาในการต่อสู้ชีวิตเพื่อส่วนรวมมากยิ่งขึ้น และภายหลังจากการรัฐประหารในเดือน พฤศจิกายน 2514 แนวความคิดของนักศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างจากเดิม นักศึกษาได้รับอิทธิพลทางความคิดจากประเทศตะวันตกมากกว่าจากนักคิดนักเขียนฝ่ายซ้ายในทศวรรษ 2490 ที่ได้ศึกษาสังคมนิยมและลัทธิมาร์กซ์ส์ต์มาก่อนหันมาเริ่มให้ความสนใจต่อแนวทางสังคมนิยมมากขึ้น การรัฐประหารได้เพิ่มความคับข้องใจและสับสนให้แก่นักศึกษา การยุบสภาและเลิกใช้รัฐธรรมนูญได้พ่วงหลายทฤษฎีการเมืองประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่นักศึกษาเคยยอมรับ และเข้าใจลงไป⁵⁷ ความรู้สึกต่อต้านการกระทำของรัฐบาลเกิดขึ้นกับนักศึกษามากขึ้น การประท้วงการใช้อำนาจเผด็จการปรากฏขึ้นประปราย トラบเท่าที่รัฐบาลยังไม่รู้สึกว่าจะตัวเองกำลังตกอยู่ในอันตราย ยังคงเชื่อมั่นในสถานะความเข้มแข็งพอที่จะปล่อยให้มีการแสดงออกคัดค้านได้บ้างประมาณ 1 เดือนหลังจากการรัฐประหาร ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้เขียนบทความในลักษณะจดหมายเปิดผนึก มีเนื้อหาคัดค้านการรัฐประหารในนามของนายเข้ม เย็นยิ่ง ถึงนายท่าน เกียรติศักดิ์ เดือนให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยเร้าก่อนที่จะมีการลุกฮือขึ้น จดหมายฉบับนี้ลงตีพิมพ์ในนิตยสาร ชวาบ้าน นับเป็นการเตือนจากปัญญาชนไทยที่มีฐานะเป็นนักวิชาการชั้นผู้ใหญ่ที่กล้าแสดงทัศนะคัดค้านการรัฐประหาร และมีผลต่อความคิดของนักศึกษาด้วย

การใช้อำนาจเผด็จการในครั้งต่อมาทำให้เกิดความไม่พอใจ และความตื่นตัวในทาง
การเมืองของนักศึกษามีมากขึ้น คือ การออกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 299 ในปี 2515 (หรือ
ที่เรียกว่า "กฎหมายโบว์ดำ ") โดยให้อำนาจของฝ่ายบริหารสามารถแทรกแซงในฝ่ายตุลาการ
ได้ ในตอนนั้นรัฐบาลแสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจเผด็จการในการปกครองประเทศ นักศึกษา
ก็ยังมีคามตื่นตัว กระแสความคิดต่อต้านอำนาจเผด็จการยังขยายวงกว้างออกไป นักศึกษาได้
ประชุมคัดค้านประกาศคณะปฏิวัติฉบับ 299 นี้ จนได้รับความสำเร็จ บทกวีของรวิ โดมพระจันทร์
หรือยุทธพงศ์ ภูริสมบรรณ นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ หรือ " ต้นเกิดเสรีชน " ได้
กลายเป็นคำขวัญปลุกใจการต่อสู้กับอำนาจเผด็จการ ดังแต่นั้นมา กวามพันธทนและสะท้อนให้เห็น
ถึงความสำคัญในการต่อสู้ของประชาชน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพ และชัยชนะของการต่อสู้ครั้ง
นี้ ได้กลายเป็นบทพิสูจน์สำเร็จของบทกวี ทั้งยัง ได้ปลุกสำนึกให้นักศึกษาเข้าร่วมการต่อสู้มากขึ้น ใน
เวลาต่อมา ข้อความของกวีบทนี้ว่า

ต้นเกิดเสรีชน	อย่ายอมทนก้มหน้าพื้น
ดาบหอกกระบือเป็น	หรือทนคลื่นกระแสเรา
แผ่นดินมหินชาติ	หูดาดาชความเดือดเฮลา
ปล้นปล้อนตะลอนเอา	ประ โยชน์เขาเฉพาะตน
จงสู้จนสุดฤทธิ์	แม่วัดจะดับพัน
ศักดิ์ศรีมนุษย์ชน	ไม่ยอมทนเป็นทาสใคร
โกมลคนของมวลชน	กระหน่ำจวนศัตรพ่าย
ยืนหยัดปานมดหวาย	กระหน่ำให้มัน ได้คด
เจ็บแล้วจักต้องจำ	อย่าหลงคำเคลือบยาพิษ
คำหวานสมานจิต	กลพิษิตศัตรูมี

หากหวัง เสรีภาพ
สันติภาพก็มี

หวัง โลกธาบริ่นราศี
เพราะการที่เราต่อสู้^{๕๘}

งานเขียนในแนวเพื่อชีวิตมีออกมาเผยแพร่มากขึ้น แม้จะถูกเพ่งเล็งจากทางรัฐบาลก็ตาม งานเขียนในช่วงทศวรรษ 2490 ที่เคยเป็นหนังสือต้องห้าม นั้นบ้านจะได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น งานของจิตร ภูมิศักดิ์ เรื่อง โฉมหน้าศักดินาของไทยในปัจจุบัน ที่เคยลงพิมพ์ในวารสาร นิตยสารศิลปวัฒนธรรม ใหม่ 2500 ได้ถูกหมิ่นเวียนเปลี่ยนกันอ่านอย่างลับๆ ในหมู่นักศึกษา (กว่างานนี้จะถูกตีพิมพ์และเผยแพร่ได้ ก็ในราวกลางปี 2517) บางเล่มถูกนำมาตีพิมพ์เผยแพร่ใหม่ เช่น คำขานรับ จนกว่าเราจะพบกันอีก และ ไปข้างหน้า ของศรีบูรพา ชีวิตกับความไม่ พิน ของบรรจง บรรเจิดศิลป์ ปีศาจ ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อ ประชาชน ของ ทวีปกร หรือจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีงานเขียนชิ้นใหม่ที่มีอิทธิพลอย่างมากและออกก่อน 14 ตุลาคม 2516 เช่น หนุ่มสาวคือชีวิต ของอนุช อภาภิรมย์ ในปี 2515 และ เชกวารว แปลโดยศรีอรุณ ในปี 2516

ก่อนหน้าเดือนตุลาคม 2516 บรรยากาศทางการเมืองไทยครุ่นไปด้วยกระแสการต่อต้านอำนาจเผด็จการ เหตุการณ์พ่ายชนชั้นปกครองใช้อำนาจที่ตนมีอยู่โดยไม่คำนึงถึงความเสียหาย การละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้นับปรารถนาอยู่เสมอ ทำให้นักศึกษาได้เคลื่อนไหวคัดค้านอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่การก่อรัฐประหารในปี 2514 กรณีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 การใช้อภิสิทธิ์ ปลาสีดำ ในป่าสงวนแห่งชาติของบรรดานายทหาร ตำรวจ กลุ่มหนึ่ง โดยใช้เครื่องบิน

^{๕๘} กองบรรณาธิการ, "นักศึกษา '66 : คลื่นลูกใหม่ของพลัง," สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 11,3 (มิถุนายน 2516) : หน้า 31. บทความพิมพ์ครั้งแรกใน เสรีธรรมศาสตร์ ฉบับเฉลิมฉลองวาระเปิดศึกษาใหม่ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2515 และนำมาตีพิมพ์ใหม่ใน ต่อสู้ชีวิตเอกราชอธิปไตย ของ กรุงเทพมหานครการพิมพ์ 2518.

ของทางราชการจนเกิดอุบัติเหตุ การลอบซื้อนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง 9 คน ของ ดร. ศักดิ์ พาสุนิรันดร อธิการบดีมหาวิทยาลัย เนื่องจากไม่พอใจที่นักศึกษากลุ่มนี้ลงข้อความประชด ประชันการต่ออายุราชการของจอมพล ถนอม-ประภาส ในเชิงต่อเนื่งกับกรณีทุ่งใหญ่ และการ จับกุมผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ขณะกำลังออกแจกใบปลิวในต้นเดือนตุลาคม นักคิด นักเขียน ได้ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก พวกเขาเป็นคนที่สำคัญในการเคลื่อนไหวต่อสู้ ทางการเมือง และ ทางวรรณกรรม ไม่ว่าจะเป็น รวี โดมพระจันทร์ พิชิต จงสถิตย์วัฒนา วิสา คัญทัพ จรัล ดิษฐาภิรักษ์ ธัญญา ชลชฎาธาร ปรีดี บุญซื่อ สิวัม ศรีเชื้อ บัณฑิต เองนักรัตน์ สรชัย จันทิมาธร ธียรุทธ บุญมี เสกสรรค์ ประเสริฐกุล วิทยากร เชียงกูร และสชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นต้น งาน เขียนที่ออกมาจึง ไม่เพียงแต่จะสะท้อน ความคิด การต่อสู้ ของคนหนุ่มสาว ในยุคนั้น ได้เป็นอย่างดี เท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่กระตุ้นให้นักศึกษามีความสนใจต่อการเมืองและ เข้าร่วมในขบวนการนัก ศึกษามากขึ้น ควบคู่ไปกับการบรรยายการต่อต้านเผด็จการและการแสวงหาทางออกให้สังคม ไม่ ว่าจะด้วยการจัดการชุมนุม การอภิปราย การสัมมนา การรวมกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาอย่างด้อ เนืองนิตย์

✓ กล่าว โดยสรุปแล้ว กระแสความคิดทางการเมืองของนักศึกษา ในช่วงวันเวลาแห่งการ แสวงหาและการต่อสู้ก่อนหน้า 14 ตุลาคม 2516 ได้ผ่านการสะสมบทเรียน จากประสบการณ์ และการต่อสู้ที่เป็นจริงของนักศึกษาเอง ควบคู่ไปกับการเผยแพร่ของนักคิดนักเขียนทั้งที่เป็นนักศีก ษาและปัญญาชน จนกระทั่งอยู่ในภาวะที่พร้อมจะรวมพลังการต่อสู้กับอำนาจเผด็จการของรัฐบาล อย่างถึงที่สุด และรากฐานความคิดอันเดียวกันนี้ จะรองรับการขยายตัวของความคิดสังคมนิยม ที่จะพัฒนาขึ้นในช่วงต่อไปหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 ดังที่กล่าวถึงจะ ได้กล่าวถึงต่อไป

3. การเคลื่อนไหวทางความคิดหลัง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นระยะเวลาที่มีการเคลื่อนไหวต่อสู้ของฝ่ายประชาชนมากที่สุดเป็นประวัติการณ์ โดยมีการเคลื่อนไหวของนักศึกษาประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายในรูปแบบและในทหภูมิผล ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนวัฒนธรรมและความเชื่อต่างๆ ซึ่งมุ่งเป้าไปสู่ปัญหาและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน และมุ่งโจมตีระบบโครงสร้างอำนาจของอภิชนชั้นโดยตรง โดยได้รับผลสะท้อนจากอิทธิพลการเคลื่อนไหวทางความคิดที่เป็นผลพวงของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ซึ่งมีลักษณะเด่นในการเสนอแนวความคิดสังคมนิยม และเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทบาทค่อนข้างมากในการเผยแพร่ความคิดคือขบวนการนักศึกษา ขณะเดียวกันก็เป็นกลุ่มที่ได้รับผลสะท้อนจากอิทธิพลของการเคลื่อนไหวทางความคิดมากที่สุด ซึ่งอาจจะเห็นได้จากกิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษา เช่นการจัดตั้งพรรคการเมือง อภิปรายเสวนา และที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือการตีพิมพ์งานเขียนที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลดังกล่าวออกเผยแพร่เป็นหนังสือ นิตยสารและหนังสือพิมพ์

การเคลื่อนไหวทางความคิดในรูปของการพิมพ์หนังสือต่างๆ นั้นมีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อความคิดของนักศึกษาได้มาก ขนาดที่ทำให้นักศึกษาบางคนยอมรับความคิดหนังสือนั้นเสนอขึ้นมาได้อย่างง่าย แม้ว่าบางครั้งอาจจะเกิดความสงสัยในข้อเสนอของหนังสือเหล่านั้นแต่ก็ไม่ได้นค้นหาข้อบ่งชี้ด้วยตัวเอง ตรงกันข้ามกลับรับความคิดนั้นมาและนำไปปฏิบัติเลย⁵⁹ ทั้งนี้ต้องเข้าใจอย่างหนึ่งว่า สถานการณ์ทางการเมืองในเวลานั้นเองก็เป็นแรงบีบบังคับให้นักศึกษายอมรับความคิดเหล่านั้นอยู่กลายๆ หนังสือต่างๆ ที่ปรากฏอยู่บนหนังสือส่วนใหญ่ เสนอออกมา

⁵⁹ ชัยอนันต์ สมทวณิช และคณะ, จากป่าสู่เมือง: การศึกษาการเปลี่ยนแปลง
ในอุดมการณ์ของนักศึกษาไทยจากปี 2519 (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2529),

ในลักษณะของการเสนอการแก้ปัญหาด้วยแนวความคิดสังคมนิยม จะเห็นได้จากงานพิมพ์หนังสือ และงานเขียนของนักศึกษาเอง

ปรากฏการณ์ที่เป็นแรงผลักดันให้การพิมพ์หนังสือก้าวหน้าขยายตัวอย่างรวดเร็ว ได้แก่ การจัด นิตรรศการเงินแดง⁶⁰ ขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ชั้นที่หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ 22 - 29 มกราคม 2517 ซึ่งมีการตีพิมพ์ ปรัชญา นิพนธ์ เหมา เจ๋อตง ออกเป็นหนังสือประกอบการนิตรรศการภายหลังจากที่ปรัชญานิพนธ์เหมา เจ๋อตง ออกมาแล้ว ได้มีการพิมพ์หนังสือในแนวนี้ออกมาอีกมากมาย เช่น หลักลัทธิเลนิน ปรัชญาของลัทธิ มาร์กซ์ ลัทธิเหมา เจ๋อตง เป็นต้น นับเป็นการทำลายทาบกันหนังสือต้องห้ามทั้งหลาย ทางด้านหนังสือวรรณกรรมก็ขยายตัวมากขึ้น โดยได้รับผลสะท้อนจากการจัดนิตรรศการการต่อสู้ทางวรรณกรรมกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม⁶¹ ที่หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระหว่างวันที่ 13-19 สิงหาคม 2517 ทำให้เกิดกระแสการวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรม มีการนำผลงาน และชีวิตของนักคิดนักเขียนเพื่อประชาชนออกมาเผยแพร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จิตรกรรมศักดิ์ ศรี-บูรพา บทกวีของจิตร ภูมิศักดิ์ ได้กลายเป็นแบบอย่างของกวีไทยหลัง 14 ตุลาคมการออกหนังสือพิมพ์และนิตยสารก้าวหน้า ก็เป็นแรงผลักดันที่ทำให้เคลื่อนไหวทางความคิดและการพิมพ์หนังสือออกเกิดบดบังคึกคักมากขึ้น หนังสือพิมพ์และนิตยสารเหล่านี้ได้แก่ อติปัตย์ ประชาธิปไตย เสียง เยาวชน เสียงใหม่ มาตุคาม วารสารศูนย์ ปช.ปช. ปัดมัม จิตรัส ตราชู มหาชนเอเซีย เคราะห์ขาว มหาราษฎร เป็นต้น เนื้อหาในหนังสือพิมพ์เหล่านี้นอกจากจะมีไว้เพื่อเสนอข่าวแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น และเป็นเวทีของวรรณกรรมการเมืองหนักเขียนรันทใหม่ได้มีโอกาสดังจะเขียนนวนิยาย เรื่องสั้น หรือเรื่องยาว ลงเป็นตอน ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับการต่อสู้ของประชาชนเช่นเรื่องตำบลขอมะกอก ของ วิวัฒน์ วรยางกุล

⁶⁰ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, วีรชนหาญกล้า, หน้า 153.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

ลงในอธิปัตย์ ห่อข้าแห่งจะยัม ของ สันติ ชุธรรม ลงใน ศูนย์และเอเชีย ไม้ต้น ของ สัจจิตต์
 วงษ์เทศ ลงในประชาชาติ หรือวารณกรรมที่สะท้อนการต่อสู้ของประชาชนจีน เรื่องพายุ หึง
 พมชา ที่ลง ในเอเชียวิเคราะห์ชาวเป็นต้น นวนิยายเหล่านั้นนำมาตีพิมพ์รวมเล่ม ในเวลาต่อมา
 นอกจากนั้นยังมีข้อเขียนทางการเมืองและทฤษฎีการเมืองอย่างเช่น คอแลมน์ ชุง ได้กระแสด่วน
 ในอธิปัตย์ถูกนำมาตีพิมพ์รวมเล่มในปี 2519 โดยกลุ่มที่หน้ารามหรือคอแลมน์ทฤษฎีทางการเมือง
 ในหนังสือพิมพ์เสียงใหม่ ต่อมากลายเป็นหนังสือ เสริมทฤษฎี

ผลจากการวิจัยของบุญเรือง เนียมหอม เรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือภาษาไทย
 เกี่ยวกับการเมืองทศดพพชน ตั้งแต่วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ถึงวันที่ 16 มกราคม 2518"
 ได้ชี้ให้เห็นว่าหนังสือทศดพพชน โดยนักศึกษา ในช่วงเวลาที่ศึกษามีจำนวน 39 เล่ม จากหนังสือทศ
 หมด 94 เล่ม นั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ คือเนื้อหาหนังสือเหล่านั้นร้อยละ
 76.47 บรรจุนโยบายเกี่ยวกับทฤษฎีการวางรตนิยม ทฤษฎีการต่อสู้ระหว่างชนชั้นและทฤษฎีวัตถุนิยม
 วิชา ร่องลงมา ร้อยละ 64.71 บรรจุนโยบายเกี่ยวกับหลักการแห่งระบอบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน
 สิ้น และร้อยละ 47.06 บรรจุนโยบายเกี่ยวกับทฤษฎีการปฏิวัติของเหมาเจ๋อตง ทฤษฎีการปฏิวัติ
 ของวี.ไอ.เลนินและทฤษฎีความขัดแย้งในลัทธิคอมมิวนิสต์⁶² ในช่วงหลังจากที่การวิจัยนี้
 ได้ครอบคลุมถึงจนกระทั่งถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เนื้อหาหนังสือพิมพ์โดยกลุ่มนักศึกษา
 ยังคงมีลักษณะดังกล่าวอยู่ ทั้งยังมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับการใช้ทฤษฎีเหล่านั้นมาวิเคราะห์สังคมไทยมาก
 ขึ้น เช่น วัตถุนิยมภาษกบฏกบฏนิยมประวัติศาสตร์ของโจเซฟ สตาลิน(2519) สรรนิพนธ์ ไชยฉิมะห์
 (2519) ศึกษา 14 ตุลาและวิพากษ์หลิวเส้าฉีไทย ของ ดรุณีใหม่ พิมพ์โดย อ.ม.ธ.(2518)

⁶² บุญเรือง เนียมหอม, "การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับการ
 เมืองทศดพพชนตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 ถึงวันที่ 15 มกราคม 2518." (วิทยานิพนธ์ ปริญญา
 มหาบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2519),
 หน้า 124.

การต่อสู้ทางชนชั้นและการปฏิวัติทางสังคม ของชมรมดาวรุ่ง (2519) เสริมทฤษฎีของ ชุมมนวกรรม ศัลป์ ธรรมศาสตร์ (2518) และ โฉมหน้าใหม่ของประวัติศาสตร์ ไทย ของสายไท เทอดชอุธรรม (2519) เป็นต้น การเติบโตอย่างถึงขีดสุดของวงการหนังสือ ไทย โดยเฉพาะวรรณกรรมก้าวหน้า ได้ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของนักศึกษา ที่นำไปสู่การทำหายอำนาจอำนาจรัฐในที่สุด ทั้งนักทฤษฎีและนักปฏิบัติ ในช่วงนี้แล้ว จะพบว่าหนังสือที่ออกกันบ้านจะเสนอความคิดที่เผชิญหน้ากับอำนาจอำนาจที่เป็นปฏิปักษ์ต่อลัทธิคอมมิวนิสต์มากยิ่งขึ้น จากในระยะแรกประมาณ ปี 2517 ภายหลังจากการจัดนิตยสารการเงินแดงแล้ว ได้มีการตีพิมพ์เรื่องราวที่หมิ่นถึงความกล้าเถิดของระบอบสังคมนิยมอย่างคึกคัก เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการเปิดเผยข้อเท็จจริง เกี่ยวกับประเทศจีน ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนจีน การพัฒนาเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของจีนมีการเผยแพร่ประวัติ และเรื่องราวการต่อสู้ของวีรชนปฏิวัติบางคนของจีน นิตยสารตีพิมพ์เรื่องราวที่เกี่ยวกับจีนเป็นประจำได้แก่ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ เอเชียเหนือ เกี่ยวกับทฤษฎีปฏิวัติขั้นพื้นฐานออกมา เช่น ปรัชญาชาวบ้าน ปรัชญาท.ช. ปรัชญาลัทธิมาร์กซ์ หลักทฤษฎีเลนิน ฯลฯ มาในปี 2518 มีการพิมพ์หนังสือลัทธิมาร์กซ์อย่างต่อเนื่อง เป็นช่วงที่นักศึกษาที่มีความมุ่งมั่นในการศึกษาลัทธิมาร์กซ์ที่สุดมาก หนังสืออย่าง แถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ (Communist Manifesto) ของมาร์กซ์-เอนเงิล^{๖๓} สรุพนวนธ์เหมาเจอตง ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ตอน ก็พิมพ์ออกมา ในช่วงนี้ ทางด้านหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะฉบับด้วยกับเสียงใหม่ ได้ลงบทความทางทฤษฎีการเมืองเกือบทุกฉบับ จนสามารถนำมาพิมพ์รวมเป็นเล่มได้ ความมรณแรงของสถานการณ์ที่เพิ่มขึ้น ในปี 2519 มีทั้งกระแสการก่อรัฐประหาร การลอบสังหารทำร้ายผู้นำการต่อสู้ของฝ่ายประชาชน ทั้งกรรมกร ชาวนา นักศึกษา ปัญญาชนอยู่ตลิ่ง กั้นตลอดเวลา ได้ผลักดันให้หนังสือที่ออกมามีเนื้อหาเข้มข้นและรุนแรงยิ่งขึ้น มีการพิมพ์หนังสือภายในของพรรค. ที่มีเนื้อหาเสนอแนวทางการปฏิวัติประชาธิปไตยออกมา เช่น หนทางการปฏิวัติไทย ใครสร้างใครทำ หญิงสู้หญิงชนะ ได้ธงปฏิวัติ

^{๖๓} หนังสือเล่มนี้ได้แปลและออกเผยแพร่เป็นภาษาไทยครั้งแรกในปี 2517 ใช้ชื่อ

หนังสือว่า คำประกาศแห่งความเสมอภาคจิตพิพ โดยองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สงครามประชาชน เป็นต้น ในเอเชียวิเคราะห์ข่าวที่เคยเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับจีนเป็นหลักที่หันมาเสนอเรื่องราวการต่อสู้ในประเทศไทยชนหรือมา กับความตึงตัวในการจัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือพิมพ์เนื้อหาก้าวหน้า การเคลื่อนไหวในรูปแบบของศิลปินแห่งชาติและวัฒนธรรมก็ได้มีการพัฒนาเนื้อหาและรูปแบบตามความรุนแรงของสถานการณ์ วงดนตรีและเพลงเพื่อชีวิตเกิดขึ้นอย่างมากมาย และยังได้รับความนิยมจากนักศึกษาอย่างรวดเร็ว จากวง ท.เสน และสัญจร ซึ่งมีสรุชัย จันทิมาธร และวีรศักดิ์ สันทรศรี นักร้องนักดนตรีเพียง 2 คนของวง มีเพลงเพื่อชีวิตเพียงไม่กี่เพลงในระยะแรกๆ หลัง 14 ตุลาคม พัฒมาเป็นวงคาราวาน ที่ผลิตเพลงเพื่อชีวิตออกมาอย่างมากมาย และมีเนื้อหาเข้มข้นรุนแรงมากขนสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองในเวลานั้น⁶⁴ มีวงดนตรีเพื่อชีวิตเกิดขึ้นตามอีกมากมาย ในมหาวิทยาลัย เช่น กรรมมาชน กงล้อ โคมฉาย ไดอะแลคติก รามรอน ฯลฯ ทั้งยังมีการนำรูปแบบของดนตรีไทยเดิมมาประยุกต์ใหม่ เนื้อหาและลีลาที่แปลกเร้าการต่อสู้ อย่างเช่นวงต๋นกล้า ส่วนทางด้านละครก็มีการสร้างสรรค์ละครเพื่อชีวิต ที่สะท้อนชีวิตและการต่อสู้ของประชาชนหยากจนอีกด้วย เป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวทางความคิดที่มักจะมีควบคู่ไปกับการจัดนิทรรศการ การชุมนุมประท้วงของนักศึกษา กลุ่มนักศึกษาที่ท่าละครเพื่อชีวิต ได้แก่ กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว กลุ่มตะวันเพลิง กลุ่มต๋นกล้า 18 และชมรมศิลปการละครตามมหาวิทยาลัยต่างๆ แม้จะเป็นรูปแบบของการบันเทิงแต่ก็สอดใส่เนื้อหาที่รุนแรงและมีอิทธิพลต่อความคิดของนักศึกษามาก เพราะเป็นสื่อที่เข้าถึงคนได้ง่าย

การที่กล่าววาทชนานการนักศึกษาได้รับอิทธิพลและยอมรับความคิดสังคมนิยมนี้ เนื่องจากได้ปรากฏออกมา ในงานเผยแพร่ของชนานการนักศึกษาเอง ที่ประกาศถึงความคิดในการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม อย่างน้อยในระดับหนังสือพิมพ์ เช่น อธิปไตย ซึ่งเป็นของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ก็ได้ลงบทความที่เสนอออกมาอย่างชัดเจนถึงการยอมรับความคิด

⁶⁴ ดูรายละเอียดใน ตำนานชีวิตคาราวาน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า,

สังคมนิยมว่า การจะเปลี่ยนแปลงสังคมนิยมนั้น จะต้องอาศัยความคิดสังคมนิยม เป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงดังข้อความที่ว่า

. . . ในกระบวนกลไกการเมืองระบบต่างๆ ที่ปรากฏมาในสังคมปัจจุบันนี้ ผู้รักชาติประชาชนย่อมจะมองออกได้อย่างแจ่มชัดว่า ระบบความคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของเงินตรา คือระบบทุนนิยมนั้น ไม่สามารถอำนวยความสะดวกสมบูรณ์แก่มวลชนได้ แต่ตรงกันข้าม ระบบนี้ได้ทำการขูดรีดประชาชนให้ทนทุกข์ทรมาน ประชาชน ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมต้องมีชีวิตอยู่อย่าง ไร้ศักดิ์ศรีและยาก ไร้เพื่อที่จะรองรับผลลึกลับของความสมบูรณ์พูนสุขของศัตรูประชาชนจำนวนหยิบมือหนึ่ง เมื่อประชาชนเริ่มเห็นถึงความจริงข้อนี้ ก็ได้พยายามทั้งหลายระบบคนกินคนลง เป็นลำดับ พร้อมกันนั้นก็ ได้พยายามสถาปนาระบบสังคมนิยม (เน้น โดยผู้เขียน) เพื่อเชิดชูสังคมใหม่ที่ประชาชนเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง ในกระแสความคิดสังคมนิยมนี้ ได้มีการกำหนด กฎเกณฑ์ วิธีการ ที่จะนำไปสู่เป้าหมายโดยวิธีการต่างๆ กัน^{๕๕}

และ ได้มีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลง ไปสู่ระบบสังคมนิยมนี้ เป็นกฎเกณฑ์ที่จะเกิดขึ้น โดยทั่วไป เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม กำลังจะเสื่อมสลายลง ไป ดังที่ว่า

. . . ระบบเศรษฐกิจของเราจำเป็นต้อง เปลี่ยนไป เป็นสังคมนิยม จึงจะแก้ไขภาวะความยุ่งยาก ได้ และความจริงแนว โน้มความเสื่อมศรีท้อ ในระบบทุนนิยมนี้ เป็น ไปทั่วโลก^{๕๖}

^{๕๕} "แนวทางการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจรัฐมาเป็นของประชาชน," อิทธิปัตย์

(29 มกราคม - 4 กุมภาพันธ์ 2518) : 7.

^{๕๖} "จำเป็นต้องเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจ," อิทธิปัตย์ (4-10 ธันวาคม 2517): 5.

การที่ความคิดสังคมนิยม ได้เข้ามามีฐานะครอบงำในขบวนการนักศึกษาในส่วนหนึ่งนั้น จะมผลมาจากสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศจีน และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน กล่าวคือ การตัดความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงชนในประเทศจีน ในปี 2492 ภายหลังจากที่ความสัมพันธ์อันดีมาเป็นเวลานานนับแต่ในอดีต ทำให้ความสัมพันธ์ของประเทศทั้ง 2 ไปเติบโตขึ้นในพรรคคอมมิวนิสต์แทน พรรคคอมมิวนิสต์จีน ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ พรรคคอมมิวนิสต์ไทยทั้ง ในแง่ของกำลังทหารและอาวุธที่มาส่งเสริมความเข้มแข็ง และในแง่ของความคิดโดยตลอด⁶⁷ ขณะที่ในเมืองนั้น รัฐได้สร้างภาพในเชิงลบให้กับการบริหารของประชาชนเกี่ยวกับเรื่องราวของจีนหลังการเปลี่ยนแปลง แต่เมื่อนโยบายต่างประเทศของสหรัฐ ได้กลับหันมาเปิดความสัมพันธ์กับประเทศจีน ทำให้ไทยซึ่งเป็นพันธมิตรของสหรัฐ ต้องปรับนโยบายต่างประเทศตาม การรับรู้เกี่ยวกับประเทศจีนจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย เรื่องราวในแง่ลบที่เกี่ยวกับความสำเร็จที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ ได้รับการเปิดเผยและเป็นที่น่าสนใจของประชาชนมากขึ้น เห็นได้จากความสำเร็จของการจัดนิทรรศการจีนแดงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในวันที่ 22-29 มกราคม 2517 ที่มพบสนใจเข้าชมอย่างมาก นิตยสารเอเชียแวลูเอชันก็มีส่วนสำคัญอย่างมากในการทำหน้าที่โฆษณาความสำเร็จ และความยิ่งใหญ่ของจีน⁶⁸ นับเป็นการเปลี่ยนมติดการบริหารชนิดที่เปลี่ยนจากดำเป็นขาวไปเลย ทำให้ระบอบสังคมนิยมที่ประเทศจีนเป็นอยู่เป็นที่ดึงดูดใจแก่คนที่เริ่มมองเห็นว่า สังคมไทยในขณะนั้นน่าจะมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้แล้ว

⁶⁷ ความจริงแล้วความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนมาตั้งแต่พรรคคอมมิวนิสต์ไทยเริ่มก่อตั้ง เป็นพรรคคอมมิวนิสต์สยามในปี 2473 หากจะว่าไปแล้วลักษณะที่พรรคคอมมิวนิสต์ไทยเป็นเพียงพรรคที่อยู่ภายใต้ความอุปถัมภ์และขนต่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนอย่างไม่มีเงื่อนไข ดูการอธิบายความสัมพันธ์ของทั้งสองพรรคในยุค ศรีอารียะ, บันทึกบทกบฏ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เส้นทาง, 2523)

⁶⁸ ยุค ศรีอารียะ, บันทึกบทกบฏ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เส้นทาง, 2523),

นอกจากนั้น ยังเป็นผลจากอิทธิพลการเผยแพร่โดยผ่านบุคคล นักศึกษาหลายคนี่เข้าร่วมขบวนการจนกระทั่งเกิดความยอมรับแนวความคิดนี้ ส่วนหนึ่งก็ด้วยอิทธิพลจากการได้ฟัง ได้เรียนรู้ถึงประสบการณ์และความคิดของนักศึกษาที่มีประสบการณ์มากกว่า และมีความสนใจในความคิดนี้ก่อนหน้าแล้ว ซึ่งเป็นการอธิบายหรือวิเคราะห์สถานการณ์ในการเคลื่อนไหวและภาพรวมของสังคมออกมาตามแนวความคิดนี้ ทำให้เกิดความเห็นคล้อยตามความเข้าใจในปัญหาต่าง ๆ ตามลักษณะการอธิบายในแนวนั้นไปด้วย^{๑๑}

นักศึกษาคนหนึ่ง ที่ได้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวไม่นาน คือประมาณปี 2519 ได้เล่าให้ฟังถึงการที่ ได้รับอิทธิพลจากการพูดคุยกับเพื่อนคนหนึ่งว่า

... มีเพื่อนคนหนึ่ง เขาคอยคุยกับเราเสมอเวลาไม่เมื่อกันนั่งคุยกันตลอด ก็ประสบเหตุการณ์ร่วมกันอย่างตอนที่ เกียรติมงคล ประกาศจะเข้าป่าที่สนามหลวง แล้วก็คราวไล่ประกาศ กระทิงแดง โยนระเบิดเข้ามา ในธรรมศาสตร์ รัฐกิจจะ 21 สิงหาคม นี้แหละ ก็อยู่ในเหตุการณ์ด้วย หลังจากเหตุการณ์ผ่านไป เขาก็มาคุยมาถามเราว่า คิดยังไงกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคม คิดว่าจะเปลี่ยน โดยต่อสู้ทางรัฐสภา ได้ไหม แล้วก็เล่าเรื่องในป่า ว่ามีการต่อสู้กับแนวหนึ่งนะ เขาเสียสละยังไง มันเป็นเรื่องใหม่สำหรับเรานะ แม้ว่าเคยได้ยินจากเพลงบ้างก็ตาม แต่ที่เขามาคุยด้วยนั้นซีเรียสมาก แต่เราก็เห็นด้วย เหตุการณ์ที่เขาเอามาประกอบ เราก็ได้เห็นประสบด้วยกันอะไรอย่างงี้

นอกจากนั้น ยังปรากฏอิทธิพลของการเข้ามาเคลื่อนไหวเผยแพร่ความคิดของ พคท. ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ในเอกสารอัดสำเนาชิ้นหนึ่งที่เป็นการสรุปบทเรียน การเคลื่อนไหวต่อสู้และการคล้อยตามความคิดของขบวนการนักศึกษา ได้ระบุถึงการที่ พคท. ได้ขยาย

^{๑๑} ชัยอนันต์ สมทวนิช, และคณะ, จากป่าสู่เมือง, หน้า 112.

อิทธิพลความคิดของตนเข้ามาในขบวนการ ในภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคมว่า ". . .ความคิดสังคมนิยมได้เผยแพร่อย่างกว้างขวางและความคิดเห็นที่เอาจริงนี้ ได้รับการเผยแพร่จากพปง. พรรค (ผู้ปฏิบัติงานของ พคท. - ผู้เขียน) พร้อมกับบทหนึ่งของมาร์กซ์ - เลนิน"⁷⁰

ในเอกสารดังกล่าวยังได้ระบุว่า ประมาณกลางปี 2518 ที่พรรคนักศึกษาในเกือบทุกมหาวิทยาลัยสามารถเข้าคณะกรรมการสโมสรหรือองค์การนักศึกษานั้น ก็ได้มีคนของ พคท. ได้เข้าไปกรรมการนำของพรรคนักศึกษาเหล่านั้น ไปด้วย⁷¹ ทำให้ความคิดสังคมนิยมในเวลานั้น ได้กลายเป็นความคิดที่มอทธิพลครอบงำไปด้วย ซึ่งก่อนหน้านั้นการขยายตัวของแนวความคิดดังกล่าวจะมีลักษณะที่มาจากการค้นคว้าด้วยตัวเองของนักศึกษา โดยการกลับไปศึกษาและเผยแพร่งานเขียนของนักคิดนักเขียนรุ่นเก่า เช่นงานของจิตร ภูมิศักดิ์ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ฯลฯ และจากงานเขียนของตะวันตก ความคิดที่เข้ามาในระยะแรกจึงเป็นความคิดลัทธิมาร์กซ์ - เลนิน ส่วนความสนใจต่อจีนและความคิดเห็นเอาจริง ยังมีไม่มาก ตัวอย่างเล็ก ๆ อันหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะการค้นคว้าด้วยตัวเอง โดยที่ พคท. ยัง ไม่ได้ขยายอิทธิพลเข้ามามากนักก็คือ การที่นักศึกษาชั้นชมวิระกรรมของ เซ กุวาร่า นักปฏิวัติชาวคิวบาที่เข้าไปทำการปฏิวัติ ใน โบลิเวียแล้วถูกประหารชีวิตในปี 1967 ในขณะที่ฝ่ายพคท. โจมตีว่า เซ เป็นพวกลัทธิเสรีจอร์⁷² และหลอยเข้าใจไปว่าการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคมนั้น พวกโซเวียตได้เข้ามา

⁷⁰ "พัฒนาการของขบวนการนักศึกษา," (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.), หน้า 8

(อัดสำเนา)

⁷¹ เรื่องเดียวกัน

⁷² หมายถึงการรบแบบจรรยา โดยไม่สร้างฐานที่มั่น แต่ใช้วิธีการจรรยาเคลื่อนไหวไปขยายผลสะเทือนทางการเมือง ซึ่งตรงข้ามกับความคิดของเหมาเจ๋อตงที่เน้นการสร้างฐานที่มั่น และอำนาจรัฐของประชาชน และอาศัยสิ่งนี้ไปขยายผลสะเทือนทางการเมือง ดูรายละเอียดใน เหมาเจ๋อตง, บทที่ 5 ของประธานเหมาเจ๋อตง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปฏิวัติ, ม.ป.ป.), หน้า 75.

ผลิตภัณฑ์ 73

แต่ในช่วงหลังประมาณกลางปี 2518 เป็นต้นมา งานเขียนต่างๆ ของนักศึกษาได้ปรากฏให้เห็นถึงลักษณะความคิดที่เปลี่ยนไป และมีแนวโน้มไปในทางเดียวกับความคิดสังคมนิยมของ พคท. มากขึ้น มีการวิเคราะห์แนวทางการต่อสู้แบบลัทธิเหมามากขึ้น ผู้นำนักศึกษาคนหนึ่งได้เล่าให้ฟังถึงการที่ตนของ พคท. พยายามจะเข้ามาเผยแพร่ความคิดในขบวนการว่า

. . . มันมีความพยายามที่จะแทรกแซงของพรรคการเมืองอีกพรรคหนึ่ง ที่ผิดกฎหมายคือพรรคคอมมิวนิสต์ เขาพยายามทำอะไร เขาพยายามจะมาแทรกแซง ในหมู่ นักศึกษา ได้มากบ้าง น้อยบ้าง อันนี้เป็นที่รับรู้กันว่าเขาแทรกเข้ามา ใครเป็นใคร นั้น ผมพอจะเดาๆ ออก แต่ผมไม่ได้ไปถามเขา เขาก็ไม่ได้มาบอกผมแต่เขา พยายามมาพูด ซึ่งความจริงตอนนั้นผมก็ช่วยมากอยู่แล้ว แต่ถ้าเขาเอาที่มันช่วยกว่า ผม ผมก็สงสัยเหมือนกันนะ

ผู้นำนักศึกษาอีกคนหนึ่ง ได้ให้สัมภาษณ์ถึงลักษณะการที่พคท. เข้ามาอิทธิพลในขบวนการนักศึกษา ที่มีการจัดตั้งส่งทอดต่อกันเป็นสายว่า

. . . ในขบวนการเมืองการอยู่ 3 ระดับ คือพวกที่เป็นองค์กรที่เป็นทางการอย่าง องค์กรนักศึกษาระดับหนึ่ง พวกกลุ่มแนวร่วม หรือกลุ่มอิสระ หรือพรรคอิสระ ระดับหนึ่ง และอีกระดับหนึ่งเป็นองค์กรปิดลับของ พคท. ซึ่งเขามองอยู่ทั้ง 3 องค์กร จะสัมพันธ์กันเป็นสายเลย คือองค์กรของพรรคคอมมิวนิสต์ผ่านมา โดยองค์กรที่ชื่อว่า ส.ย.ท. ชื่อเต็มว่า องค์กรสันนิบาตเยาวชนแห่งประเทศไทย เป็นองค์กรจัดตั้ง กลุ่มเยาวชนของ พคท. เป็นองค์กรเยาวชนที่อายุต่ำกว่า 30 ปี และเป็นแกนขาของพรรคคอมมิวนิสต์ พวกนี้เข้ามาชนักกลุ่มอิสระ แล้วกลุ่มอิสระก็เข้ามา ชนองค์กรที่เป็นทางการอีกที ได้แก่องค์การนักศึกษาหรือสโมสรนักศึกษาทั้งหลาย

ซึ่งตอนแรกนั้น เราก็มารู้ มารู้อีกภายหลัง อย่างคนที่เราเคยเป็นหัวหน้าเขายู่
เป็นตำแหน่งนำเขายู่ พอเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา เขาก็มานำเลย เขาบอกเลยว่า
เราต้องทำอะไร ต่อ ไปไหน

นักศึกษาอีกคนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานทั่วไปที่ไม่มีตำแหน่งในการนำแต่อย่างไร ได้
ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการที่ม็อบจาก พท. หรืออย่างน้อยก็เชื่อว่าเป็นคนที่ติดต่อกับ พท. ได้เข้า
มามีบทในการชักนำความคิดของพวกเขาว่า

... ทักษะ นิตศาสตร์ ที่ผมเรียนอยู่นั้นคนหนึ่ง เป็นประเภททวนชื่อ คอยให้คำปรึกษา
และวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ คนนั้นไม่มีตำแหน่งทางการอะไร แต่ใครๆ ก็
ปรึกษาเขาทุกอย่าง ตอนนั้นยังไม่รู้ฐานะเขาจริงๆ แต่พอถึงตอน 6 ตุลา แล้วพวก
เราออกจากคุกก็กระจัดกระจายกันพักหนึ่ง เขาก็เป็นคนติดต่อ บอกว่าใครบ้างที่
แดง อยู่ในเมือง ไม่ได้แล้ว ใครบ้างต้องขึ้นเขา แล้วเขาก็จัดการทุกอย่างให้...

โดยสรุปแล้ว จะเห็นว่าการเคลื่อนไหวทางความคิดภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม
2516 จนถึง 6 ตุลาคม 2519 นั้น ส่วนใหญ่เป็นการเคลื่อนไหวที่เสนอแนวความคิดสังคมนิยม
และเนื่องจากการที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น จึงทำให้การเผยแพร่ความคิดนี้เป็นไปอย่าง
กว้างขวางว่า ในสมัยใดที่ผ่านมา ทั้งในด้านปริมาณ เนื้อหาและรูปแบบของการเคลื่อนไหว ซึ่ง
มีผลสะท้อนอย่างรวดเร็วต่อขบวนการนักศึกษา โดยได้ทำให้ความคิดนี้กลายเป็นความคิดที่มี
อิทธิพลในขบวนการนักศึกษา ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นอิทธิพลต่อความคิดของขบวนการเท่านั้นหากยัง
ได้รวมไปถึงการจ้องจ้องและการเคลื่อนไหว ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไปอีกด้วย

ดังนั้น กล่าวได้ว่าภายใต้เงื่อนไขของการเคลื่อนไหวทางความคิด ตั้งแต่ทศวรรษ
2490 นักศึกษากลุ่มหนึ่งที่เป็นคนกลุ่มน้อยในมหาวิทยาลัย ได้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองและ
สนใจปัญหาทางสังคมมากขึ้น โดยได้รับแรงกระตุ้นจากการเคลื่อนไหวทางความคิดที่เผยแพร่

ผ่านการตีพิมพ์หนังสือต่างๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งบันทึกลำความคิด ให้แก่ผู้ที่มีความรู้สึกขัดแย้งกับ
 ระบบที่เป็นอยู่ในสังคม ทำให้นักศึกษาเหล่านั้น ได้รวมตัวกันขึ้นเป็นกลุ่มที่เริ่มจากคนที่มีความคิด
 เห็นเหมือนกันและ ได้ขยายตัวออกไป นอกจากนั้นสภาพเงื่อนไขของสังคม ทั้งทางการเมือง
 เศรษฐกิจและสังคม ยัง ได้มีส่วน ในการผลักดัน ให้เกิดการก่อตัวขึ้นของขบวนการนักศึกษาที่มีความ
 คิดที่ต้องการจะ เปลี่ยนแปลงสังคมและกายได้เงื่อนไขทั้งสองนี้เอง ก็ทำให้ขบวนการนักศึกษาได้
 พัฒนาความคิดและองค์กร ไปสู่การยอมรับความคิดสังคมนิยม และมีการจัดองค์กรเพื่อการเคลื่อนไหว
 ใหลภายใต้แบบแผนของความคิดนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย